

Terénní identifikace aktivit 2. světové války na katastrech Branky, Hradce nad Moravicí, Raduně a blízkého okolí pomocí nedestruktivních archeologických metod, jejich mapování a návrh ochrany v krajině na příkladu situace v Hradci nad Moravicí – Jakubčovicích

Jiří JUCHELKA, Ondřej KLÁPA

ABSTRAKT: Článek přináší výsledky nedestruktivního archeologického průzkumu v okolí obce Jakubčovice (příměstská část Hradce nad Moravicí) v rámci identifikace a studia válečných aktivit během 2. světové války v ústupovém prostoru vojsk wehrmachtu. Na katastru Jakubčovic byly vybrány tři samostatné polohy, na kterých byly při identifikaci antropogenních terénních reliktů aplikovány nedestruktivní archeologické metody. Cílem bylo zaměřit všechny vizuálně patrné okopy či zákopy, prostor prohledat prostřednictvím průzkumu detektorů kovů a jednotlivá místa nálezů zanechat do plánu prostorových souvislostí. Na podkladě takto získaných dat vyhodnotit míru poškození jednotlivých movitých a nemovitých situací spojených s 2. světovou válkou a navrhnout způsob jejich ochrany.

KLÍČOVÁ SLOVA: 2. světová válka; polní opevňovací prvky; munice z 2. světové války; archeologie konfliktu; nedestruktivní archeologie

Field identification of World War II activities in the cadastral areas of Branka, Hradec nad Moravicí, Raduň, and the surrounding area using non-destructive archaeological methods, their mapping, and proposal for protection in the landscape using the example of the situation in Hradec nad Moravicí – Jakubčovice

ABSTRACT: The article presents the results of non-destructive archaeological research in the vicinity of the village of Jakubčovice (a suburban area of Hradec nad Moravicí) in the identification and study of wartime activities during World War II in the retreat area of the Wehrmacht troops. Three separate locations were selected in the Jakubčovice cadaster in which non-destructive archaeological methods were applied in the identification of anthropogenic terrain relics. The objective was to measure all visually visible trenches, to survey the area using metal detectors, and to enter individual discovery sites into a spatial context map. Based on the data thus obtained, the degree of damage to individual movable and immovable sites associated with World War II would be evaluated and a method of their protection proposed.

KEYWORDS: World War II; field fortifications; World War II ammunition; archeology of conflict; non-destructive archeology

Úvod

Záměrem této studie je prezentovat výsledky průzkumu, jehož předmětem se stalo vyhodnocení a poznání limitů nedestruktivních archeologických metod užitých při vyhledávání, identifikaci a studiu bojových aktivit během 2. světové války v ústupovém prostoru vojsk wehrmachtu. Pro získání tohoto typu archeologických pramenů byl zcela záměrně vybrán prostor jižně od Opavy, neboť se jedná o území, kam se po osvobození města 22. dubna 1945 stáhli němečtí vojáci následovaní částí osvobozených vojsk, jmenovitě 60. armádou generálplukovníka Pavla Alexejeviče Kuročkina a 31. tankovým sborem IV. ukrajinského fron-

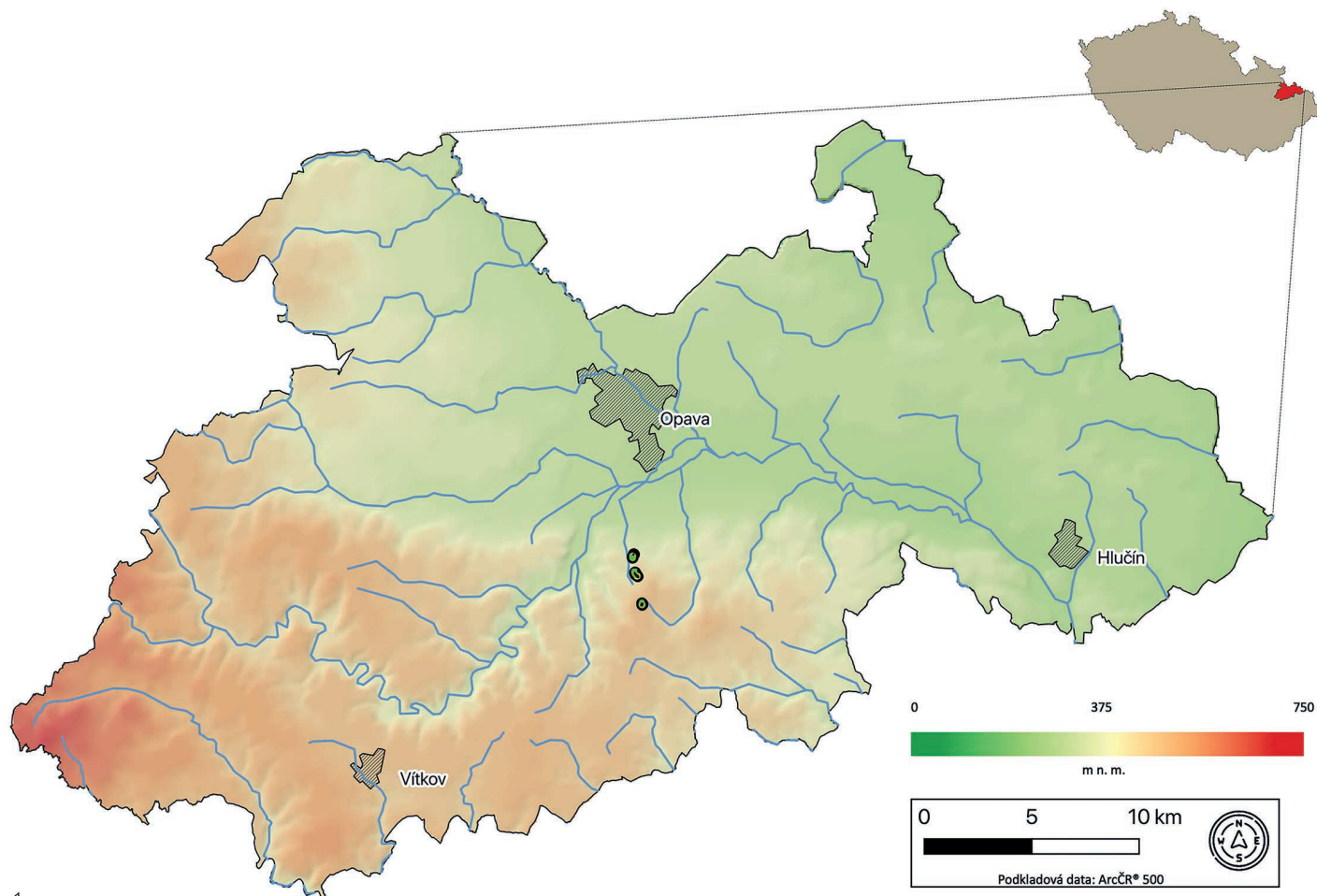
tu Rudé armády generálmajora Grigorije Gavriloviče Kuzněcova.

Území jižně od Opavy se stalo ještě před pádem města strategicky vhodným teritoriím vybraným pro další snahu o zastavení, či spíše zpomalení postupu Rudé armády. Mezi Stěbořicemi a Uhlířovem byla již 20. a 21. dubna, tedy ještě před dobytím Opavy, zahájena stavba záložních obranných postavení, která se měla opírat o strategicky vhodný kopcovitý prostor východního podhůří Nízkých Jeseníků.

Kromě postupu Rudé armády na průmyslovou Ostravu a snahy o osvobození Krnova vedl další proud osvobozených kroků směrem na jih k Raduně, Podvihovu, Hlubočci a paralel-

ně s ním do kopců u Jakubčovic a odtud dále na Skřipov. Zde byla v širší ploše od Vítkova až po Hrabyni rozmístěna ustupujícími německými vojáky obranná hnízda (např. vrch Hůrky), využito bylo rovněž i prostředí okolních lesů.

Výše zmiňovaný areál stál mimo trasu hlavního voje na Ostravu, vedeného 38. armádou generálplukovníka Moskalenka. Pro účel zjištění potenciálu nedestruktivních metod v prostředí, kde jednoznačně docházelo k aktivnímu ústupu německých vojáků, se jevíly katastrofy obcí Raduně, Branky a Hradce nad Moravicí s okolními obcemi jako optimální místo pro studium a sběr dat. Ta měla ověřit limity nedestruktivních metod a na základě takto získa-

1

Obr. 1. Situace jednotlivých zkoumaných poloh na mapovém podkladu okresu Opava. Zdroj mapového podkladu: ArcCR® 500, digitalizace: Tomáš Petr, 2020.

ných informací bylo cílem navrhnout i způsob aktivní ochrany památek daného druhu.

S ohledem na typ prostředí, kdy širší zájmové území představují především obdělávaná pole v okolí Raduně, Chvalíkovice, Uhlířova a Stěbořic,¹ byla jako vhodné místo zvolena zalesněná krajina v okolí Jakubčovic (příměstská část Hradce nad Moravicí) (obr. 1, 2). Ta se rozprostírá na severním okraji hřebene výběžku Vítkovské vrchoviny v pásu podél obcí Branka, Vršovice a pouze částečně k Raduni.

K výběru tohoto typu prostředí nás vedly především pragmatické důvody. Lesní plochy totiž vykazují výrazně vyšší potenciální znaky zachovalosti a dokladů antropogenních aktivit 2. světové války než systematicky obdělávaná krajina (pole, louky). Výběr tak byl zohledněn právě tímto faktorem. V rámci výzkumu byly užity metody povrchové prospekce, dálkového průzkumu a geofyzikálních měření, které dopomohly k identifikaci dané problematiky a poskytlý pramennou základnu pro další studium.

Rovněž se získaná data stala podkladem pro mapování památek spojovaných s archeologií konfliktu a poskytla základní úroveň informací, které povedou k návrhu jejich aktivnější ochrany přímo v krajině.

Historický rámec událostí

Území na severovýchod od Jakubčovic, vymezené katastry Hradce nad Moravicí, Brankou u Opavy, Chvalíkovice, Vršovicemi a Raduní, se na konci 2. světové války stalo dějištěm těžkých osvobozovacích bojů, při kterých byly vesnice Chvalíkovice, Jakubčovice a Skřipov zpustošeny a vypáleny. První ozvěny války sem doputovaly již v roce 1944, kdy 22. srpna krátce po poledni dopadlo na pole západně od Vršovíc letadlo.²

Systematické osvobozenécké tažení Rudé armády bylo tímto směrem ovšem zahájeno teprve po dobytí Opavy v roce 1945. Prostor byl hájen na západě 16. Panzer-Division generálmajora Dietricha von Müllera a na východě 10. Panzergrenadier-Division generálmajora Karla-Richarda Koßmanna. Raduň byla osvobozena 23. dubna a sousední Chvalíkovice následující den. Směrem od Chvalíkovice byl útok veden k Bohučovicím, které byly dobyty 25. dubna.

V lesích kolem Jakubčovic, Skřipova a Hrabství byly nacistickou armádou již dříve rozmístěny polní opevňovací prvky.³ 25. dubna se Skřipov a okolí Jakubčovic staly terčem sovětského leteckého útoku, který měl připravit cestu následnému pozemnímu boji. Kopcovitá krajina v okolí byla ovšem dobře opevněná sítí lehkých polních prvků a nacisté v místě kladli

■ Poznámky

1 Jedná se o prostory, kde identifikace a průzkum pomocí nedestruktivních metod je omezen vlivem intenzivní zemědělské činnosti spojené zejména s rekultivací krajiny.

2 Jednalo se o americký čtyřmotorový bombardér B-24 Liberator pod vedením kapitána Williama H. Smitha. K události viz Ladislav Sonnek, *Letecká tragédie nad Jakubčovicemi 22. srpna 1944*, *Vlastivědné listy Slezska a Severní Moravy* XX, 1994, č. 1, s. 18–20. Dále také Josef Rychlý, *Válečná letecká tragédie – zánik Liberátora B 24 H*. Dostupné z: <https://www.vrsoviceuopavy.cz/informace-o-obci/historie/letecka-tragedie/>, vyhledáno 15. 2. 2021.

3 Využity snad měly být i Jakubčovické šance z 18. století, které se nacházejí na katastru obce, na strategicky dobře situovaných místech s výhledem do údolí Opavy a širokého okolí směrem na sever a západ.

Obr. 2. Detail umístění jednotlivých zkoumaných poloh na různých typech mapových podkladů. Zdroj mapového podkladu: ČÚZK, digitalizace: Tomáš Petr, 2020.

houževnatý odpor od severu postupujícím jednotkám Rudé armády.

Než sovětsí vojáci Jakubčovice zdolali, trvalo jim to 5 dní od osvobození Opavy. Boje o obec začaly 26. dubna a teprve 28. dubna ustoupili němečtí vojáci směrem ke Skřipovu. Osvobození prostoru prováděla sovětská vojska 15. střeleckého sboru 60. armády generálmajora P. V. Terdějeva. Území bylo včetně Skřipova definitivně osvobozeno až po třech dnech urputných bojů, a to 30. dubna 1945, tedy ve stejný den, kdy došlo k osvobození Ostavy.⁴

Popis archeologické metody

Pro sběr terénních dat bylo vybráno prostředí na katastru příměstské části Hradce nad Moravicí – Jakubčovic s přilehlým lesním prostorem zasahujícím na katastr sousední samostatné obce Vršovice a jiné hradecké příměstské části Bohučovice. Zde byly na hraně lesa vytipovány tři (obr. 2) samostatné polohy (viz níže), u kterých jsou doposud patrné pozůstatky po lehkých terénních opevňovacích prvcích v podobě okopů a zákopů. Hrana lesa byla zvolena z důvodu ověření si potenciálu nedestruktivních archeologických metod, jak prokázat rozdíly v zachování archeologických pramenů v konfrontaci mezi zemědělsky obdělávanou plochou a lesním prostředím. Na základě těchto zjištění pak bylo naší snahou navrhnout způsob aktivní ochrany movitých a nemovitých pozůstatků z 2. světové války.

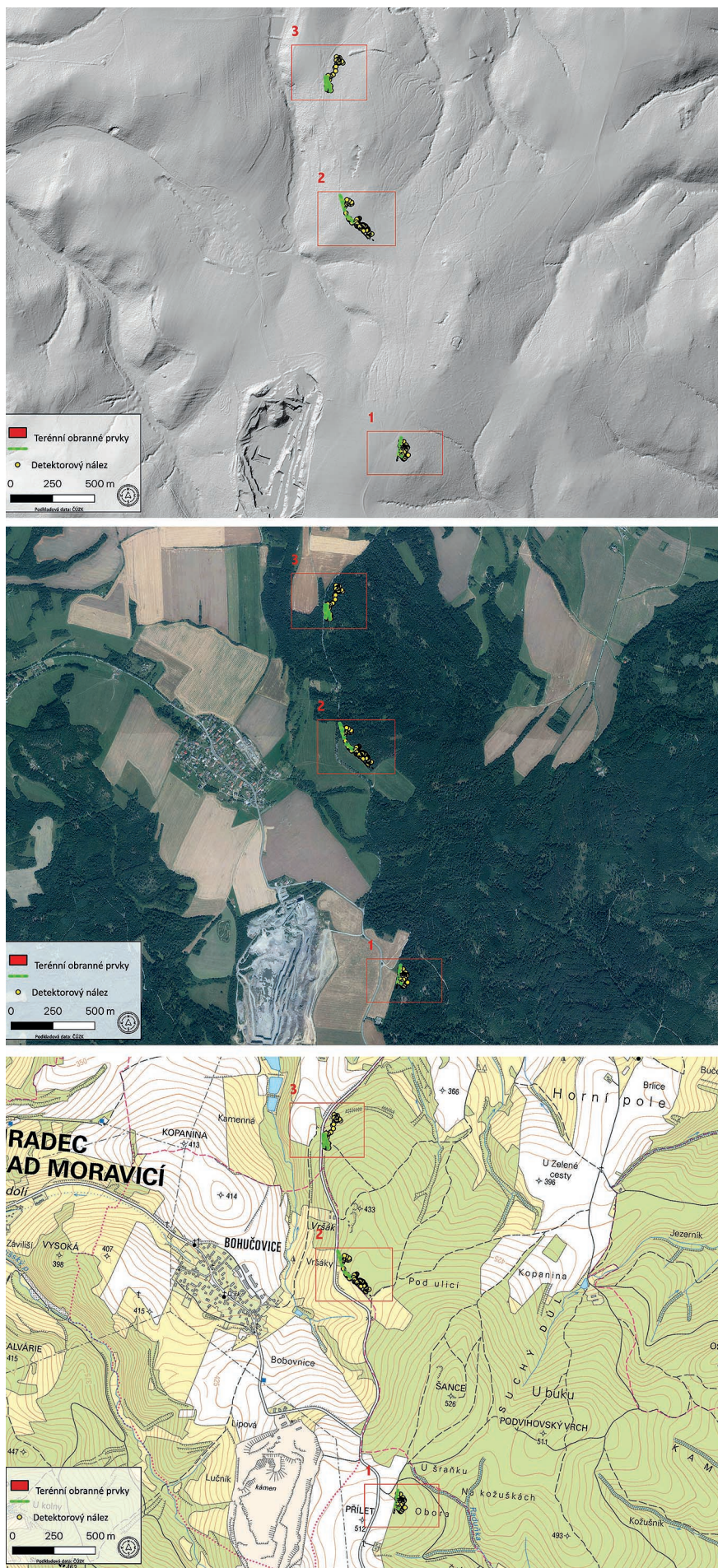
Vzhledem ke zvolenému typu zkoumané krajiny, která stojí na pomezí člověkem obdělávaného agrárního a lesního prostředí, byly zvoleny metody, jež dopomohly k co nejpřesnější identifikaci archeologických movitých a nemovitých památek.

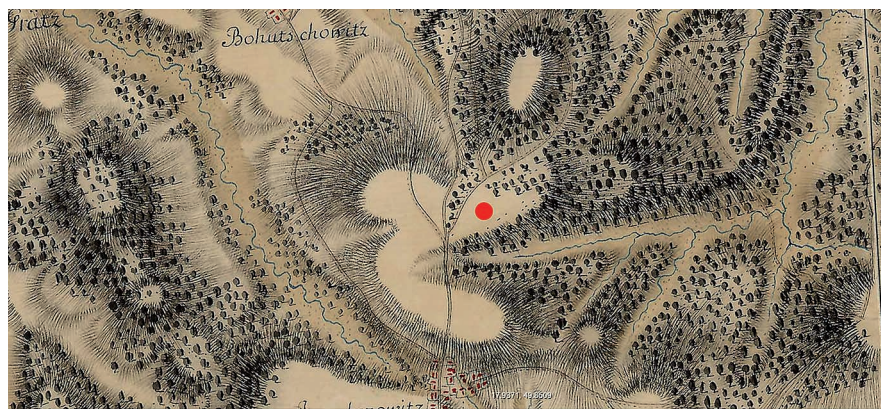
Primární metodou se stala *povrchová prospekce*, díky níž byly vizuálně rozpoznány antropogenní reliéfní reliktů⁵ z období 2. světové války. Jedná se o způsob evidence a doku-

■ Poznámky

4 To dokládá velmi urputné boje a houževnatý odpor vojáků wehrmachtu, který si nezadá s tvrdými boji o Hrabyni, kdy se na sovětské straně uvádí až 200 mrtvých vojáků jen při dobývání obce Skřipova, <http://www.ouskripov.eu/obec/historie/osvobozeni-a-povalecny-rozvoj/>, vyhledáno 15. 2. 2021.

5 Martin Kuna et al., *Nedestruktivní archeologie. Teorie, metody a cíle*, Praha 2004, s. 237.

3

Obr. 3. Poloha č. 1. Historický a přírodní vývoj místa na mapovém podkladě z roku 1763 (1), stejná situace na leteckém snímku z roku 1954 (2) a současný stav k roku 2021 (3). Mapové podklady použity z: <https://geoportal.gov.cz/>, vyhledáno 15. 2. 2021, a <https://mapire.eu/>, vyhledáno 15. 2. 2021. Foto: Slezské zemské muzeum, upravil Jiří Juchelka, 2020.

mentace informací o sídelní historii zájmového území, které jsou v podobě reliéfních útvarů zachovány na povrchu země.

Dálkový průzkum⁶ nebylo možné cíleně použít k identifikaci potenciálních antropogenních anomálií přímo v zalesněných prostorách. Možné to ovšem bylo u hrany lesa, v zatravněných a odlesněných plochách apod. Využito bylo rovněž při dokumentaci a vizuální identifikaci rozsahu zalesnění v konfrontaci s dřívějším leteckým snímkováním či staršími mapovými podklady. Hlavním cílem letecké archeologie je totiž především studium historické krajiny a pozůstatků aktivit člověka v ní. Průzkum krajiny z výšky tak není nápomocen pouze k identifikaci antropogenních reliktů, dopomáhá i k dokumentaci jejich změn. Získané informace tak mohou být použity i pro jiné než archeologické účely (ochrana kulturního dědictví, vývoj lesního prostředí) a závěry z letecké archeologie lze využít k řešení otázek sídelní a krajinné archeologie.⁷ V našem případě dopomohly snímky z letecké archeologie k zodpovězení problematiky historického vývoje konkrétního místa, a to v konfrontaci se snímkováním stejných míst v roce 1954 a s podklady mapových záznamů z 18. století.⁸ Přispěly také k eliminaci např. reliktů původních cest, které mohly být zaměněny za zákopy, či při zjištění pravděpodobné hranice lesa v jarních měsících roku 1945.

K účelům dálkového průzkumu využívá Slezské zemské muzeum svůj vlastní dron DJI PHANTOM 4 PRO+,⁹ vybavený kamerou umístěnou na 3osém stabilizovaném závěsu, s integrovaným digitálním systémem OcuSync pro přenos obrazu a videa s pozičním systémem. Díky němu byly na místě vizuálně digitalizovány tři zkoumané polohy (obr. 3–5: 3) a výsledky těchto vizualizací posloužily při řešení otázek

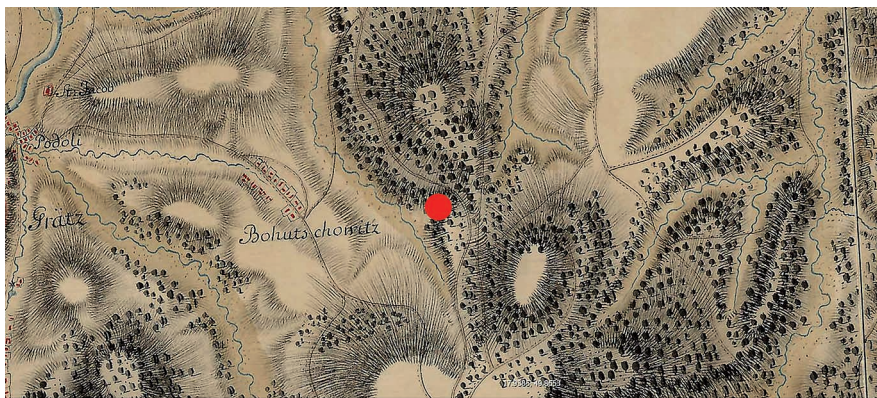
■ Poznámky

⁶ Ibidem, tab. 1.1.

⁷ Ibidem, s. 50–51.

⁸ Jmenovitě se jedná o mapové podklady z roku 1763, <https://mapire.eu/en/map/firstsurvey-silesia/>, vyhledáno 15. 2. 2021.

⁹ K provádění prací prostřednictvím dronu je nutné mít dle platné legislativy povolení, které vydává Úřad pro civilní letectví. To se vydává po provedení správního řízení podle zákona č. 500/2004 Sb. a podle ust. § 52 leteckého zákona a dle leteckého Předpisu L2 – Pravidel létání. Bez povolení k létání v souladu s § 52 leteckého zákona není provozovatel dronu oprávněn k provozu letadla ve vzdušném prostoru ČR. Slezské zemské muzeum má povolení k létání letadla bez pilota, a to pro model 4 PRO, poznávací značky OK-X052J (povolení vydáno pod č. j. 9757-19-701; sp. zn. UAS-1706).

Obr. 4. Poloha č. 2. Historický a přírodní vývoj místa na mapovém podkladě z roku 1763 (1), stejná situace na leteckém snímku z roku 1954 (2) a současný stav k roku 2021 (3). Mapové podklady použity z <https://geoportal.gov.cz/>, vyhledáno 15. 2. 2021, a <https://mapire.eu/>, vyhledáno 15. 2. 2021. Foto: Slezské zemské muzeum, upravil: Jiří Juchelka, 2020.

zek změn krajiny v čase a prostoru. Díky nim pak bylo možno odhadnout rozsah a předpokládanou polohu terénních opevňovacích prvků, vybudovaných v místě německou armádou v prvních měsících roku 1945, které dle našeho názoru musely být ze strategických důvodů (např. vzhledem k důvodu odhalení z výšky při leteckých útociích) skryty v lesním porostu.

Při cíleném vyhledávání movitých archeologických nálezů byl na třech námi zvolených polohách, přibližně v pásu do 30 m od hranice lesa, proveden plošný průzkum detektory kovů. Tuto metodu řadíme k nedestruktivním archeologickým metodám,¹⁰ které jsou vedle geofyzikálních měření součástí přírodovědných aplikovaných metod v archeologii. V rámci našeho průzkumu byl tento typ prospekce zvolen primárně k vyhledávání kovových předmětů z období 2. světové války,¹¹ a to do hloubky lesní hrabanky (tedy do max. 15 cm).

Jednotlivé terénní antropogenní aktivity včetně nálezů z povrchového detektorového průzkumu byly přesně polohově a výškově zaměřeny přístrojem GeoMAX Zenith35 Pro GSM-UHF-TAG¹² a naměřená data byla následně generována v softwaru Allplan Linear 2020. Výsledkem se stala prostorová mapa distribuce artefaktů, která v konfrontaci s polohou antropogenních terénních relikvů dopomohla identifikovat, popsat a následně vyhodnotit prostorové souvislosti (obr. 6 a 7).

Popis zkoumaných poloh

Poloha č. 1 se nacházela východně od silnice mezi Jakubčovicemi a Bohuřovicemi, v trati „Obora“, severovýchodně od vrchu Přilet (kóta

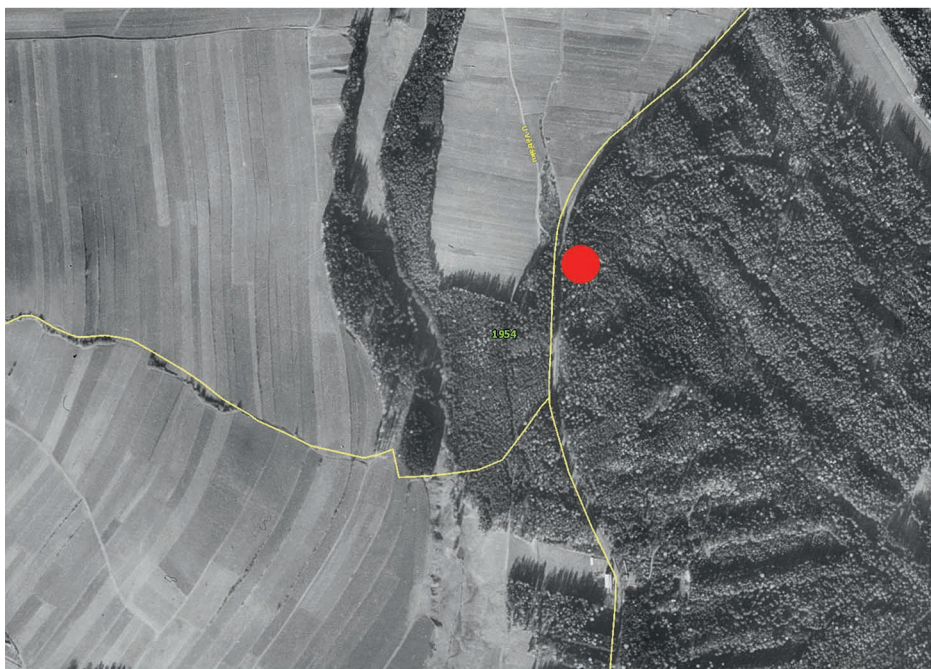
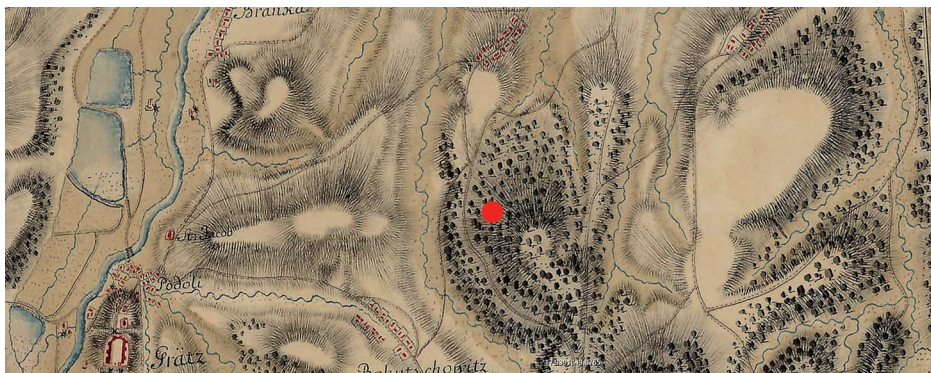
■ Poznámky

¹⁰ Viz Kuna et al. (pozn. 5), tab. 1.1.

¹¹ Více k metodě a její legální aplikaci v Kuna et al. (pozn. 5), s. 185–193.

¹² Jedná se o nejmodernější technologii měření, má 555 kanálů pro přijímání signálu všech družicových systémů a všech jejich frekvencí (včetně těch nově budovaných), rychlost 5 Hz při aktualizaci polohy, s integrovanou libelou a kompasem pro rychlé a spolehlivé měření RTK i se skloněnou výtčikou. Poskytuje přesné výškové a polohové zaměření bodů a objektů, jejich zanesení do terénní dokumentace, případně do mapy.

4

5

512 m n. m.), na levobřeží potoka Raduňky a na vrcholu morfologického pásu příslušného k jednotce Vítkovské vrchoviny.¹³

Prostor byl vybrán s ohledem na dosud v terénu patrné prvky lehkého polního opevnění, které zde v prvních měsících roku 1945 vybudovali vojáci nacistické armády. Opevnění tvořilo součást rozsáhlého obranného systému, který se v horské a zalesněné krajině rozpro-

tíral od Hrabyně až po Vítkov. Místo bylo zvoleno s ohledem na svou polohu na hraně lesa a zemědělsky obhospodařované louky i se zřetelem k tomu, že zde dochází k postupnému zanášení původního obranného zákopu vlivem eroze. Tento prvek obranné linie se totiž nachází přímo na hraně lesa. Teprve za ním jsou v lesním prostředí doposud patrné jednotlivé okopy pro střelce, které jsou zase ohroženy

Obr. 5. Poloha č. 3. Historický a přírodní vývoj místa na mapovém podkladě z roku 1763 (1), stejná situace na leteckém snímku z roku 1954 (2) a současný stav k roku 2021 (3). Mapové podklady použity z <https://geoportal.gov.cz/>, vyhledáno 15. 2. 2021, a <https://mapire.eu/>, vyhledáno 15. 2. 2021. Foto: Slezské zemské muzeum, upravil: Jiří Juchelka, 2020.

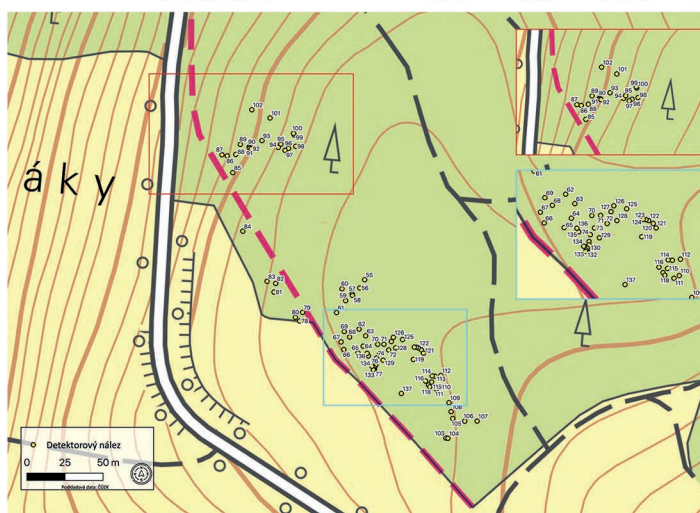
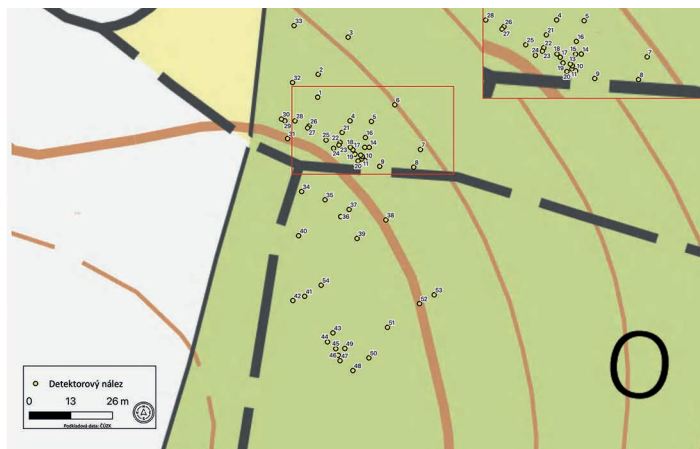
lesní činností a dochází i u nich k postupnému zániku.

Prostor byl konfrontován se situacemi před započatím 2. světové války, na podkladě mapových nákrešů z 18. století, na základě leteckých snímků z 50. let a v konfrontaci se snímkováním během našeho výzkumu. Sledován byl především vývoj zalesnění v jednotlivých fázích. Krajina v místě vykazuje výraznou přeměnu (obr. 3). Ještě v 18. století je konkrétní prostor spíše odlesněn. Na leteckých snímcích z roku 1954 je však situace téměř identická s dnešním stavem. Lze tedy předpokládat, že hranice lesa v jarních měsících roku 1945 dosahovala stejné úrovně. Na základě tohoto zjištění lze usuzovat, že Němci budovaný systém zákopů a okopů využil krytí lesa a nezasahoval, či jen v omezené míře, do volné krajiny.

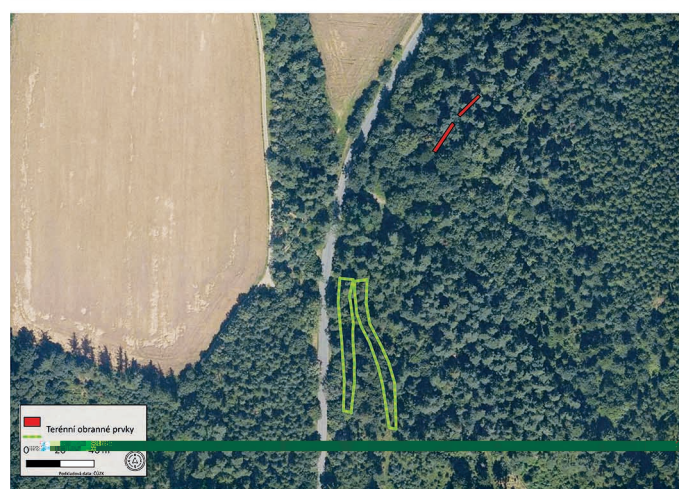
Poněkud odlišná situace byla zachycena v rámci průzkumu polohy č. 2, která se nacházela východně od silnice mezi Jakubčovicemi a Chvalíkovcemi. Situována byla níže než poloha č. 1, přibližně v nadmořské výšce 457 m. V místě je do dnešních dnů zachován systém okopů pro střelce, doplněný rovněž na hraně lesa pozůstatky obranného zákopu. Ten nevykazuje alespoň v severní části takové známky zanesení v důsledku eroze jako zákop zmiňovaný u předešlé polohy. Situaci však komplikuje původní trasa silnice z 18. století (k tomu odkazuje dnešní označení tratě – „Pod silnicí“), která byla v místě situována poněkud východněji, než se nachází dnes (obr. 4), a její průběh je částečně patrný ještě na snímkování z roku 1954, kdy je již ovšem využívána současná komunikace II. třídy. Původní trasy starých cest jsou dnes v krajině zachovány jako úvozy a v terénu se mohou velice snadno změnit se zákopy z 2. světové války. Při pohledu na mapu a v konfrontaci s nynější situací je patrné, že původní cesta značená na mapě z roku 1763 je situována více na východ. Tím pádem můžeme vyloučit záměnu a námi identifikovaný zákop zachycený na hraně dnešního lesa je možné ztotožnit s původním zákopem vojáků wehrmachtu. Zmínit musíme ovšem

■ Poznámky

¹³ Nadřazenou jednotkou je Nízký Jeseník.

6

7

Obr. 6. Výsledky průzkumu detektory kovů v rámci polohy 1 (1), 2 (2) a 3 (3). Zpracováno v softwaru Allplan Linear 2020. Zdroj mapového podkladu: ČÚZK, digitalizace: Tomáš Petr, 2020.

Obr. 7. Zaměření antropogenních terénních reliktů z období 2. světové války v rámci polohy 1 (1), 2 (2) a 3 (3). Zpracováno v softwaru Allplan Linear 2020. Zdroj mapového podkladu: ČÚZK, digitalizace: Tomáš Petr, 2020.

8

9

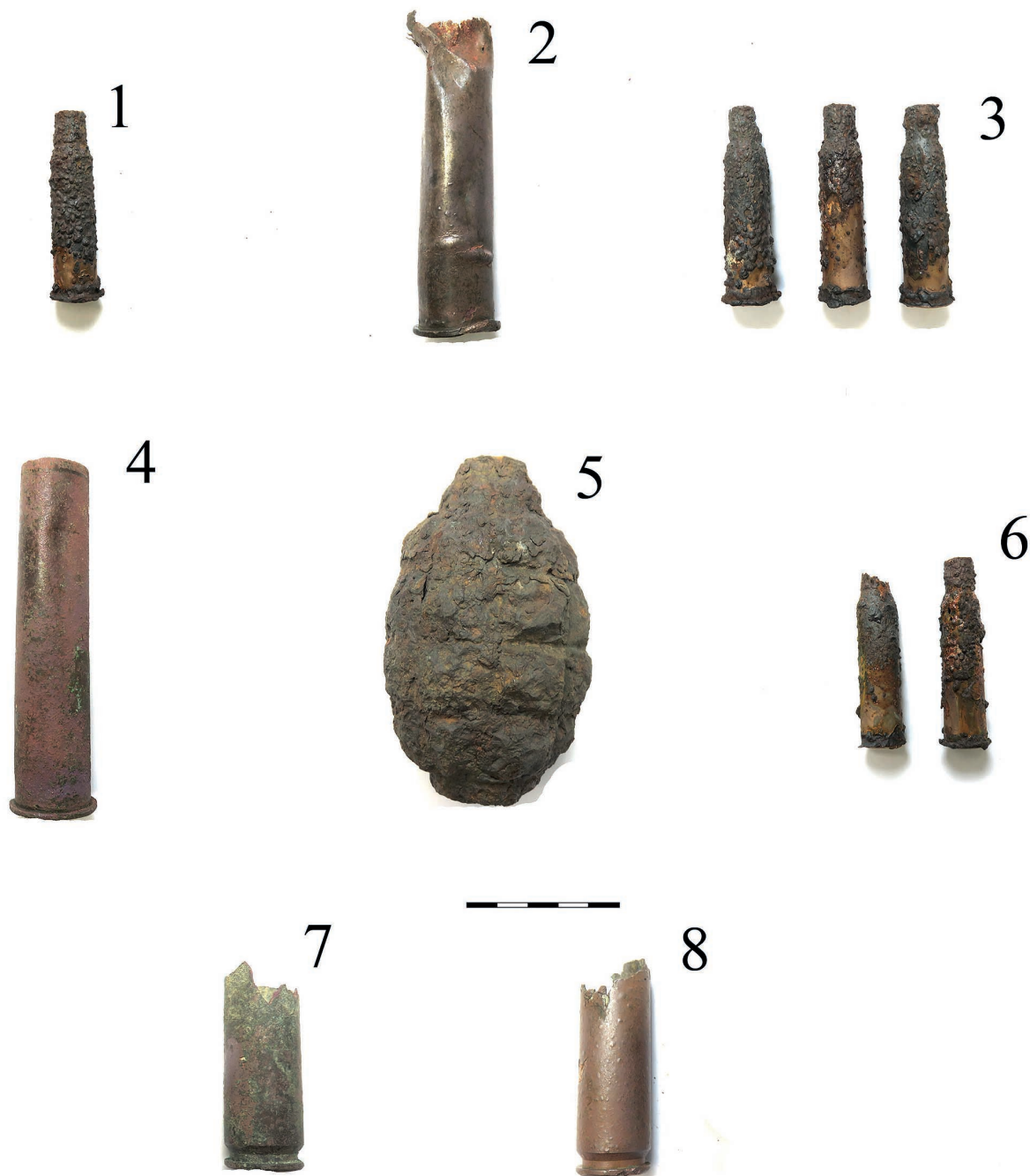
Obr. 8. Poloha č. 1. Nálezy německé armády (popis k jednotlivým nálezům viz tab. 1). Zdroj: Slezské zemské muzeum (dosud neevidováno), foto: Ondřej Klápa, upravil: Jiří Juchelka, 2020.

Obr. 9. Poloha č. 1. Nálezy osobních věcí (popis k jednotlivým nálezům viz tab. 1). Zdroj: Slezské zemské muzeum (dosud neevidováno), foto: Ondřej Klápa, upravil: Jiří Juchelka, 2020.

Tab. 1. Nálezy z polohy č. 1. Zpracoval: Ondřej Klápa, 2020.

Tabulka 1

Číslo	Předmět	Poznámka	Obr.
1	mince – Ein Kreutzer (1 krejcar), RM, Josef II., 1788?	ražba 1780–1790; rakouská monarchie	
2	fragment vlnitého plechu		
3	nábojnice (7,62 × 54 mm R) s čitelnou ražbou "60 45"	60 – závod č. 60 – evakuován z Luhanska do Frunze (dnes Biškeek, Kyrgyzstán) v roce 1941. 45 – rok výroby	10:1
4	střepina		
5	časovač dělostřeleckého granátu?		
6	2 ks střepin		
7	nábojnice (20 × 138 mm B Rheinmetall-Solothurn)	více podrobností k munici a které zbraně ji používaly zde: https://de.wikipedia.org/wiki/20_x_138_mm_B	8:1
8	15 ks zápalkových šroubů dělostřeleckého granátu		
9	spodek nábojnice (houfnicový 10,5 cm)		
10	nábojnice (20 × 138 mm B Rheinmetall-Solothurn)		8:2
11	nábojnice (20 × 138 mm B Rheinmetall-Solothurn)		8:3
12	nábojnice (20 × 138 mm B Rheinmetall-Solothurn)		8:4
13	střepina a nábojnice (20 × 138 mm B Rheinmetall-Solothurn)		
14	nábojnice (20 × 138 mm B Rheinmetall-Solothurn)		
15	nábojnice (20 × 138 mm B Rheinmetall-Solothurn)		
16	náboj (9 × 19 mm Parabellum) s čitelnou ražbou "dhn * 3 41"	dhn – továrna Rheinisch-Wesfälische Sprengstoff A.G., Werk Karlsruhe-Durlach, Německo; * – složení mosazi = CuZn 72/28; 3 – číslo série; 41 – rok výroby	8:5
17	2 ks nábojnic (20 × 138 mm B Rheinmetall-Solothurn)		
18	nábojnice (20 × 138 mm B Rheinmetall-Solothurn)		
19	mince – 10 h, ČSSR, 1971š		
20	zápalkový šroub dělostřeleckého granátu		
21	3 ks zápalkových šroubů dělostřeleckého granátu		
22	2 ks zápalkových šroubů dělostřeleckého granátu		
23	mince – 1 Kčs, ČSR, 1946		
24	2 ks zápalkového šroubu dělostřeleckého granátu		
25	rukojeť německého bodáku Mauser S84/98 a 2 ks zápalkového šroubu dělostřeleckého granátu		8:9
26	nábojnice (20 × 99 mm R ŠVAK) s čitelnou ražbou "176 44g"	letecká munice pro ŠVAK a berezin B-20; 176 – závod č. 176 v Tule, Rusko, 44 – rok výroby	10:2
27	Al pásek s koženým závěskem a nápisem 66 n. A./58 (vnitřní uchycení přílby)		
28	3 ks nábojnic (7,62 × 54 mm R), na dvou čitelná ražba "188 44"	188 – závod č. 188 evakuovaný do Novosibirsku, Rusko v roce 1941. 44 – rok výroby	10:3
29	nábojnice (20 x 99 mm R ŠVAK)	letecká munice pro ŠVAK a berezin B-20	10:4
30	ruský ruční granát typ F1		10:5
31	2 ks nábojnic (7,62 × 54 mm R) s čitelnými ražbami "17 44" a "60 45"	17 – závod č. 17 evakuovaný do Barnaulu, Rusko v roce 1941 (byla zde prý vyrobena až polovina všech sovětských puškových nábojů za války). 44 – rok výroby; závod č. 60 – evakuován z Luhanska do Frunze (dnes Biškeek) v roce 1941. 45 – rok výroby	10:6
32	nábojnice (7,62 × 54 mm R) s čitelnou ražbou "17 44"	17 – závod č. 17 evakuovaný do Barnaulu v roce 1941. 44 – rok výroby	
33	střepina		
34	dno dělostřelecké nábojky do 10,5 cm leFH 18	leichte Feldhaubitze – lehká polní houfnice	8:6
35	2 ks dno dělostřelecké nábojky do 10,5 cm leFH 18	leichte Feldhaubitze – lehká polní houfnice	
36	dno dělostřelecké nábojky do 10,5 cm leFH 18	a dalších 40 ks	8:7
37	2 ks dno dělostřelecké nábojky do 10,5 cm leFH 18	leichte Feldhaubitze – lehká polní houfnice	
38	střepina z dělostřeleckého granátu		
39	knoflík		
40	náboj (7,92 × 57 mm Mauser, nevystřelený), čitelná ražba "19/Z/37/I"	Z – Zbrojovka Brno závod II. Povážské strojírny, Povážská Bystrica, Československo (dnes na Slovensku), 19//37/I – vyroben leden 1937	8:8
41	kus Fe petlice a nábojnice (.50 BMG/12,7 × 99 mm NATO) s ražbou "TW 4"	americká letecká munice; TW 4 – továrna Twin Cities Ordnance Plant, Minneapolis, Minnesota, USA	10:7
42	Fe přezka		
43	Al kroužek		
44	Al nábojnice signálního náboje		
45	ventil plynové masky s číslem 39		
46	kapesní zavírací nožik		
47	deformovaná přezka s nápisem "Gott mit uns" a bombička etherová startovací "R 20" – použita		9:1
48	Fe očko přezky a Fe plech se třemi šrouby		
49	fragment vidličky		9:2
50	Fe přezka		

10

rozsah zalesnění. Ještě v 18. století je celý prostor souvisle pokryt lesem. Na snímcích z roku 1954 je ovšem již hrana lesa posunuta výrazně k východu a patrná je rovněž rozlehlá mýtina, k jejíž redukci dochází od 60. let; dodnes je ještě čitelná, ovšem v poněkud zmenšené ploše. Na základě tohoto zjištění byl průzkum realizován na hranici lesa táhnoucího se od hrany mýtiny směrem k silnici na Chvalíkovice. Vycházeli jsme totiž z předpokladu, že zde byl i v jarních měsících roku 1945 původní les, který německá nacistická armáda chtěla využít vedle vybudovaných polních opevňova-

cích prvků jako přirozené krytí pro odražení postupu Rudé armády.

Poloha č. 3 byla vybrána s ohledem na přítomnost systému několika zákopů. Nacházela se severněji od polohy č. 2, blíže k obcím Chvalíkovice a Raduň, východně od potoka Maršovec, v blízkosti silnice II. třídy směřující ke křižovatce na Chvalíkovice a Vršovice, v nadmořské výšce 376 m. Ještě v 18. století zde byl souvislý porost a původní cesta se v místě nacházela západněji od současné komunikace, čímž můžeme vyloučit, že jeden z prvků zde se nacházejících zákopů by mohl být

Obr. 10. Poloha č. 1. Nálezy Rudé armády (popis k jednotlivým nálezům viz tab. 1). Zdroj: Slezské zemské muzeum (dosud neevidováno), foto: Ondřej Klápa, upravil: Jiří Juchelka, 2020.

Tab. 2. Nálezy z polohy č. 2. Zpracoval: Ondřej Klápa, 2020.

51	víčko/krytka ze slitiny s číslem na vnitřní straně "F 306800/1 2-0809 1" a koženým řemínkem; a nábojnice (.50 BMG/12,7 × 99 mm NATO) s vyraženými znaky "4 T W"	americká letecká munice, TW 4 – továrna Twin Cities Ordnance Plant, Minneapolis, Minnesota, USA	10:8
52	střepina dělostřeleckého granátu		
53	náboj (7,92 × 57 mm Mauser nevystřelený) a 7 ks fragmentů nábojů stejného typu		
54	zavírací nůž s nápisem na rukojeti "SARAJEVO". Rukojeť imituje paroh.	Vyroběn v továrně F. J. Frenzela ve Velkém Šenově. Nože vyráběny 1919–1948. Po roce 1948 měly nože již nápis Dukla, viz http://m.noze-cz.cz/vyrobcinozirskehozbozi/velky-senov-gross-schonau-franz-josef-frenzel/	9:3

Tabulka 2

Číslo	Předmět	Poznámka	Obr.
55	pásek z Al fólie a sovětská minometná mina šestikřídla O-832 ráže 82 mm s číselnou ražbou "20"		
56	nábojnice (12,7 × 108 mm) s číselnou ražbou "3 * 43"	sovětský velkorážní puškový náboj ráže 12,7 mm pro těžké kulometry DŠK; 3 – závod č. 3 ve městě Uljanovsk (dříve Simbirsk), * – technologická značka, 43 – rok výroby	13:1
57	Al nábojnice signálního náboje		
58	Fe přezka		
59	náboj (7,62 × 25 mm Tokarev, nevystřelený) s číselnou ražbou "3 * 44"	3 – závod č. 3 ve městě Uljanovsk (dříve Simbirsk), Rusko, * – technologická značka, 44 – rok výroby	13:2
60	polní lopatka s pěti nýty		
61	Fe kolečko a střepina		
62	nábojnice (.50 BMG/ 12,7 × 13:2 99 mm NATO) s částečně číselnou ražbou "43" a mince – 50 reichspfennig, Německá říše, 1943	americká letecká munice, značka továrny nečitelná, 43 – rok výroby	13:3
63	nábojnice (8 × 50 mm R Mannlicher) s číselnou ražbou "18/?/91/?"	18/?/91 – vyrobeno v roce 1891	11:1
64	sovětská minometná mina desetikřídla O-832 ráže 82 mm	stabilizátor	13:4
65	pásek z Al fólie 2 ks		
66	2 ks nábojnic (8 × 50 mm R Mannlicher) s číselnými ražbami "18/IV/88/AG" a "18/III/88/GR"	AG - Maschinen- und Waggonbau-Fabriks-Aktiengesellschaft, Vídeň Simmering, Rakousko, 18/IV/88 – vyrobeno v dubnu 1888; GR – továrna Georga Rotha, Vídeň, Rakousko, 18/III/88 – vyrobeno v březnu 1888	11:2
67	Fe přezka bez trnu, hákovitá Fe trubička polokruhovitěho výřezu, nábojnice (7,62 × 54 mm R) s částečně číselnou ražbou "44"	44 – rok výroby	
68	nábojnice (8 × 50 mm R Mannlicher) s číselnou ražbou "18/III/88/GR"	GR – továrna Georga Rotha, Vídeň, Rakousko, 18/III/88 – vyrobeno v březnu 1888	11:3
69	fragment vodícího kroužku dělostřeleckého granátu		
70	nábojnice (8 × 50 mm R Mannlicher) s číselnou ražbou "18/VIII/91/orel"	značka orla – AZF (Artillerie-Zeugs-Fabrik) vídeňský Arsenal, Rakousko, 18/VIII/91 – vyrobeno v srpnu 1891	11:4
71	nábojnice (8 × 50 mm R Mannlicher) s číselnou ražbou "18/VIII/91/orel"	značka orla – AZF (Artillerie-Zeugs-Fabrik) vídeňský Arsenal, Rakousko, 18/VIII/91 – vyrobeno v srpnu 1891	
72	nábojnice (8 × 50 mm R Mannlicher) s číselnou ražbou "18/VIII/91/orel"	značka orla – AZF (Artillerie-Zeugs-Fabrik) vídeňský Arsenal, Rakousko, 18/VIII/91 – vyrobeno v srpnu 1891	
73	nábojnice (8 × 50 mm R Mannlicher) s číselnou ražbou "18/III/88/K&C" a nábojnice (7,62 × 25 mm Tokarev) s ražbou "3 × 44 X"	K&C – továrna Keller & Company, Hirtenberk, Rakousko, 18/III/88 – vyrobeno v březnu 1888; 3 – závod č. 3 ve městě Uljanovsk (dříve Simbirsk), Rusko, × – technologická značka, 44 X – vyrobeno říjen 1944	
74	nábojnice (8 × 50 mm R Mannlicher) s číselnou ražbou "18/III/88/K&C"	K&C – továrna Keller & Company, Hirtenberk, Rakousko, 18/III/88 – vyrobeno v únoru 1888	
75	fragmenty pochvy na německý bodák Mauser S84/98		11:5
76	nábojnice (8 × 50 mm R Mannlicher), s číselnou ražbou "18/V/88/BMF"	BMF – Berndorfer Metallwarenfabrik, Berndorf, Rakousko, 18/V/88 – vyrobeno v květnu 1888	
77	3 ks nábojnic (8 × 50 mm R Mannlicher), na dvou číselný pouze výrobce "GR", na jedné částečně číselná ražba "18/?/88/orel"	GR – továrna Georga Rotha, Vídeň, Rakousko; značka orla – AZF (Artillerie-Zeugs-Fabrik) vídeňský Arsenal, Rakousko, 18/?/88 – vyrobeno v roce 1888	
78	torzo hodinového strojků a jeho částí (5 ks). Číselná značka "T. E. HALLER GERMANY NO JEWELS"	Thomas Ernst Haller, výrobce hodinek, Schwenningen, Německo	
79	sklíčko a Al odrazový kužel svítilny		
80	nábojnice (8 × 50 mm R Mannlicher) s číselnou ražbou "18/I/90/GR" a dodanou značkou "x"	GR – továrna Georga Rotha, Vídeň, Rakousko, 18/I/90 – vyrobeno v lednu 1890	
81	nábojnice (8 × 58 mm R Krag-Jørgensen) s částečně číselnou ražbou "19/II.18/23/HL"	HL – továrna Haerens Laboratorium, Kodaň, Dánsko; 19/II.18 – složení; 19/II/23 – rok výroby pravděpodobně 1923	11:6
82	náboj (8 × 58 mm R Krag-Jørgensen, nevystřelený) s číselnou ražbou "19/V.18/24/HL"	HL – továrna Haerens Laboratorium, Kodaň, Dánsko; V.18 – složení; 19/V/24 – rok výroby 1924	11:7
83	knoflík kropač, na zadní straně značka "R D"	R. D. – výrobce	12:1

Obr. 11. Poloha č. 2. Nálezy německé armády (popis k jednotlivým nálezům viz tab. 2). Zdroj: Slezské zemské muzeum (dosud neevidováno), foto: Ondřej Klápa, upravil: Jiří Juchelka, 2020.

84	nábojová bedna pro náboje 7,92 × 57mm Mauser do těžkého kulometu MG	4 ks (dvě velké části a dva malé úlomky)	11:8
85	knoflík a pásek z Al fólie		
86	2 ks náboje (7,92 × 57 mm Mauser, nevystřelené) s ražbami "aux/S*/2/43" a "P316/S*/6/poslední číslo nečitelné"	aux – továrna Polte Armaturen- und Maschinenfabrik v Magdeburgu, Německo, S* – mosaz, 2 – číslo série, 43 – rok výroby; P316 – továrna Westfälische Metall-Industrie (dnes Hella), Lippstadt, Německo, S* – mosaz, 6 – číslo série, rok výroby nečitelný, ale mezi 1937 – 1940.	11:9
87	polévková lžice, na rukojeti z přední strany vyrytá pěticípá hvězda, na zadní straně rukojeti vyryto azbukou "44r П A"	44g P A; g = god – rok	12:3
88	náboj (7,92 × 57 mm Mauser, nevystřelený) ražba nečitelná		11:10
89	nábojnice (23 × 152 mm B), galvanovaný, bez viditelné ražby	sovětská letecká munice pro 23 mm kanón Vja-23 (montoval se do Il-2 Šturmovika)	13:5
90	knoflík		12:2
91	3 ks nábojů (7,62 × 54 mm R, nevystřelené), s čitelnými ražbami 3x "17 44"	17 – závod č. 17 evakuovaný do Barnaulu, Rusko v roce 1941, 44 – rok výroby	13:6
92	náboj (7,62 × 54 mm R, nevystřelený) s čitelnou ražbou "17 44"	17 – závod č. 17 evakuovaný do Barnaulu, Rusko v roce 1941, 44 – rok výroby	13:7
93	nábojnice (12,7 × 108 mm) s čitelnou ražbou "3*43"	sovětský velkorážní puškový náboj ráže 12,7 mm pro těžké kulometry DŠK; 3 – závod č. 3 ve městě Uljanovsk (dříve Simbirsk), * – technologická značka, 43 – rok výroby	13:8
94	podkování boty		
95	Fe přezka bez trnu		
96	střepina		
97	4 ks pásku z Al fólie		
98	5 ks nábojů (7,62 × 25 mm Tokarev, nevystřelených) s čitelnou ražbou 5x "T 44"	T – nábojový závod v Tule, 44 – rok výroby	13:9
99	nábojnice (20 × 99 mm R ŠVAK) s čitelnou ražbou "176 44g"	letecká munice pro ŠVAK a berezin B-20; 176 – závod v Tule, Rusko, 44g – rok výroby	13:10
100	nábojnice (20 × 99 mm R ŠVAK) s čitelnou ražbou "176 44g"	letecká munice pro ŠVAK a berezin B-20; 176 – závod v Tule, Rusko, 44g – rok výroby	13:11
101	3 ks mincí – 10 reichspfennig, Německá říše, 1924; 5 reichspfennig, Německá říše, 1938; 5 reichspfennig, Německá říše, 1937		
102	pásek z Al fólie		
103	3 ks nábojnic (7,62 × 54 mm R) s čitelnou ražbou 2x "17 44" a "17 45"	17 – závod č. 17 evakuovaný do Barnaulu, Rusko v roce 1941, 44 a 45 – rok výroby	
104	nábojnice (7,62 × 54 mm R) s čitelnou ražbou "60 45"	60 – závod č. 60 – evakuován z Luhanska do Frunze (dnes Biškek, Kyrgyzstán) v roce 1941, 45 – rok výroby	
105	nábojnice (broková cal .14) s ražbou "Sallier & Bellot 14"	Sallier & Bellot – zbrojovka Vlašim, Československo, 14 – kalibr (dnes už spíše vzácný, hojně používaný mezi válkami, ve Vlašimi už se nevyrábí)	
106	náboj (7,62 × 25 mm Tokarev, nevystřelený) s čitelnou ražbou "T 45"	T – nábojový závod v Tule, 45 – rok výroby	
107	nábojnice (8 × 50 mm R Mannlicher) ražba nečitelná		
108	nábojnice (8 × 50 mm R Mannlicher) s částečně čitelnou ražbou "18/III/9?/K&C"	K&C – továrna Keller & Company, Hirttenberg, Rakousko, 18/III/9? – vyrobeno v březnu 189?	
109	Fe kolečko		
110	plechový vršek láhve s ornamentem		
111	2 ks knoflíků kropačů		
112	nábojnice (8 × 50 mm R Mannlicher) s částečně čitelnou ražbou "18/III/91/K&C"	K&C – továrna Keller & Company, Hirttenberg, Rakousko, 18/III/91 – vyrobeno v březnu 1891	
113	nábojnice (8 × 50 mm R Mannlicher) s čitelnou ražbou "18/VII/91/orl"	značka orla – AZF (Artillerie-Zeugs-Fabrik) vídeňský Arsenal, Rakousko, 18/VII/91 – vyrobeno v červenci 1891	
114	nábojnice (8 × 50 mm R Mannlicher) s částečně čitelnou ražbou "18/?/9?/orel"	značka orla – AZF (Artillerie-Zeugs-Fabrik) vídeňský Arsenal, Rakousko, 18/?/9? – vyrobeno v roce 189?	
115	2 ks nábojnic (8 × 50 mm R Mannlicher) s čitelnými ražbami "19/V/00/AG" a "19/X/11/W"	AG – Maschinen- und Waggonbau-Fabriks-Aktiengesellschaft, Vídeň Simmering, Rakousko, 19/V/00 - vyrobeno v květnu 1900; W – ocelárny a železářny Manfréd Weiss, Budapešť - Csepel, Maďarsko (tehdy Uhersko), 19/X/11 – vyrobeno v říjnu 1911	
116	podkování boty		
117	nábojnice (8 × 50 mm R Mannlicher) s částečně čitelnou ražbou "18/X/??/K&C"	K&C – továrna Keller & Company, Hirttenberg, Rakousko, 18/X/?? – vyrobeno v říjnu 18??	
118	nábojnice (8 × 50 mm R Mannlicher) s čitelnou ražbou "18/III/88/GR"	GR – továrna Georga Rotha, Vídeň, Rakousko, 18/III/88 – vyrobeno v březnu 1888	
119	2 ks nábojnic (8 × 50 mm R Mannlicher) s čitelnou ražbou "19/I/06/GR" a "19/I/11/GR"	GR - továrna Georga Rotha, Vídeň, Rakousko, 19/I/06, 19/I/11 – vyrobeno v lednu 1906 a v lednu 1911	

Tab. 3. *Nálezky z polohy č. 3. Zpracoval: Ondřej Klápa, 2020.*

120	2 ks nábojnic (7,62 × 25 mm Tokarev, nevystřelené) s číselnou ražbou "T 44" a "T 45"	T – nábojový závod v Tule, 44 a 45 – rok výroby
121	náboj (7,62 × 25 mm Tokarev, nevystřelený) s číselnou ražbou "T 45"	T – nábojový závod v Tule, 45 – rok výroby
122	3 ks nábojů (7,62 × 25 mm Tokarev, nevystřelených) s číselnými ražbami "T 44", "T 45" a "3 * 45 I"	T - nábojový závod v Tule, 44 a 45 – rok výroby; 3 – závod č. 3 ve městě Uljanovsk (dříve Simbirsk), Rusko, * – technologická značka, 44 I – vyrobeno leden 1944
123	fragment vodícího kroužku dělostřeleckého granátu	
124	nábojnice (8 × 50 mm R Mannlicher) s číselnou ražbou "18/?/88/JR"	JR – muniční továrna J. Rosam Wienammo, Vídeň, Rakousko, 18//88 – rok výroby
125	2 ks nábojnic (7,62 × 25 mm Tokarev, nevystřelené) s číselnou ražbou "T 44" a "T 45"	T – nábojový závod v Tule, 45 – rok výroby
126	náboj (7,92 × 57 mm Mauser, nevystřelený) s číselnou ražbou "19/Z/38/IX"	Z – Zbrojovka Brno závod II. Povážské strojírny, Povážská Bystrica, Československo (dnes na Slovensku), 19//38/I – vyroben září 1938
127	nábojnice (7,92 × 57 mm Mauser) s číselnou ražbou "PS * 3 49"	PS – Povážské strojírny, Povážská Bystrica, Československo, * – mosaz, 3 – číslo série, 49 – rok výroby
128	2 ks nábojnice (8 × 50 mm R Mannlicher) s číselnou ražbou "18/III/88/GR" a "18/?/8?/K&C"	GR – továrna Georga Rotha, Vídeň, Rakousko, 18/III/88 – vyrobeno v březnu 1888; K&C – továrna Keller & Company, Hirtenberk, Rakousko, 18/?/8? – vyrobeno roku 1887
129	mince - 1 K (Českomoravská koruna), Protektorát Čechy a Morava, ražena v letech 1941–1944 (na minci nečitelné)	podrobnosti: https://colnect.com/cs/coins/list/country/271-Czechy_a_Morava/series/232014-1940~1944_-_Circulation
130	náboj (7,62 × 25 mm Tokarev, nevystřelený) s číselnou ražbou "3 × 45 I"	3 – závod č. 3 ve městě Uljanovsk (dříve Simbirsk), Rusko, – technologická značka, 45 I – vyrobeno leden 1945
131	fragment vodícího kroužku dělostřeleckého granátu	
132	3 ks nábojnic (7,62 × 25 mm Tokarev) s číselnou ražbou dvakrát "3 * 44 X" a jednou "10 * 44 *"	3 závod č. 3 ve městě Uljanovsk (dříve Simbirsk), Rusko, * – technologická značka, 44 X – vyrobeno říjen 1944; 10 – závod č. 10 Dzeržinskij v Permu (1940–1956 neslo město jméno Molotov), Rusko, 44 – rok výroby
133	nábojnice (7,92 × 57 mm Mauser) s číselnou ražbou "PS * 3 49"	PS – Povážské strojírny, Povážská Bystrica, Československo, * – mosaz, 3 – číslo série, 49 – rok výroby
134	nábojnice (8 × 50 mm R Mannlicher) s číselnou ražbou "19/III/01/K&C"	K&C – továrna Keller & Company, Hirtenberk, Rakousko, 19/III/01 K – vyrobeno v březnu 1901
135	2 ks nábojnic (8 × 50 mm R Mannlicher) s číselnou ražbou 2x "18/III/88/GR"	GR – továrna Georga Rotha, Vídeň, Rakousko, 18/III/88 – vyrobeno v březnu 1888
136	nábojnice (12,7 × 108 mm) s číselnou ražbou "3 43"	3 ve městě Uljanovsk (dříve Simbirsk), Rusko, 43 – rok výroby
137	nábojnice (7,62 × 25 mm Tokarev) s číselnou ražbou "3 * 45 I"	3 ve městě Uljanovsk (dříve Simbirsk), Rusko, * – technologická značka, 45 I – vyrobeno leden 1945

Tabulka 3

Číslo	Předmět	Poznámka	Obr.
138	vrchní očko ze stanu (do kterého nasedala tyč)		
139	sovětská minometná mina desetikřídla O-832 ráže 82 mm	stabilizátor	14:1
140	náboj (7,92 × 57 mm Mauser) s číselnou ražbou "P491 S* 1 37"	P491 – Metall Wandhofen GmbH (s.r.o.), Schwerte, Porúří, Vestfálsko, S* – mosaz, 1 – číslo série, 37 – rok výroby	14:5
141	nábojnice (8 × 50 mm R Mannlicher) s ražbou "18/I/96/GR"	GR – továrna Georga Rotha, Vídeň, Rakousko, 18/I/96 – vyrobeno v lednu 1896	14:6
142	očko ze stanu, holící strojek ruční, ražba firmy nečitelná		
143	balistická čepička dělostřeleckého granátu		
144	4 ks plechu (snad částí děl. granátu), 5 ks částí pružiny, 2 ks fragmentu vodících kroužků dělostřeleckého granátu, železné kování		
145	nábojnice (8 × 50 mm R Mannlicher) s ražbou "19/I/02/GR"	GR – továrna Georga Rotha, Vídeň, Rakousko, 19/I/02 – vyrobeno v lednu 1902	14:7
146	nábojnice (23 × 152 mm B) s ražbou "606 44"	sovětská letecká munice pro 23 mm kanón Vja-23 (montoval se do Il-2 Šturmovika), 606 – závod č. 606 ve městě Kemerovo, Rusko, 44 – rok výroby	14:2
147	střepina		
148	fragment vodícího kroužku dělostřeleckého granátu		
149	Al nábojnice signálního náboje		
150	nábojnice (8 × 50 mm R Mannlicher) s ražbou "19/I/11/GR"	GR – továrna Georga Rotha, Vídeň, Rakousko, 19/I/11 – vyrobeno v lednu 1911	
151	Al nábojnice signálního náboje		
152	střepina a nábojnice (12,7 × 108 mm) s číselnou ražbou "17 43"	sovětský velkorážní puškový náboj ráže 12,7 mm pro těžké kulomety DŠK; 17 – závod č. 17 evakuovaný do Barnaulu v roce 1941, Rusko, 43 – rok výroby	14:3
153	střela		

154	náboj (7,62 × 25 mm Tokarev, nevystřelený) s číselnou ražbou "3 * 44"	3 – závod č. 3 ve městě Uljanovsk (dříve Simbirsk), Rusko, * – technologická značka, 44 – rok výroby	14:4
155	nábojnice (23 × 152 mm B) s ražbou "513 44"	sovětská letecká munice pro 23 mm kanón Vja-23 (montoval se do Il-2 Šturmovika), 513 – závod č. 513 ve městě Omsk, Rusko, 44 – rok výroby	
156	sovětská minometná mina desetikřídla O-832 ráže 82 mm, s ražbou "58 45 20"		
157	střepina		
158	přezka		
159	AI nábojnice signálního náboje		
160	nábojnice (12,7 × 108 mm) s číselnou ražbou "188 44"	sovětský velkorážní puškový náboj ráže 12,7 mm pro těžké kulometry DŠK; 188 – závod č. 188 evakuovaný do Novosibirsku v roce 1941, Rusko, 44 – rok výroby	
161	balistická čepička dělostřeleckého granátu		
162	AI pásek (vnitřní uchycení přílby)		
163	polní lopatka s pěti nýty		
164	nábojnice (12,7 × 108 mm) s číselnou ražbou "46 43 *"	46 – závod č. 46 evakuovaný v roce 1941 do Sverdlovka (dnes Jekatěrinburg), Rusko, 43 – rok výroby, *– technologická značka	
165	fragment vodícího kroužku dělostřeleckého granátu		
166	nábojnice (12,7 × 108 mm) s číselnou ražbou "3 42"	3 – závod č. 3 ve městě Uljanovsk (dříve Simbirsk), Rusko, 42 – rok výroby	
167	nábojnice (6,5 × 57 mm Mauser) s číselnou značkou " * PS * 6,5 x 57" a fragment vodícího kroužku dělostřeleckého granátu	PS – Povážské strojírny, Povážská Bystrica, Československo, 6,5 x 57 – ráže, poválečná munice, používá se na lov srn apod.	
168	nábojnice (6,5 × 57 mm Mauser) s číselnou značkou " * PS * 6,5 x 57" a 2ks fragmentů vodícího kroužku dělostřeleckého granátu	PS – Povážské strojírny, Povážská Bystrica, Československo, 6,5 x 57 – ráže, poválečná munice, používá se na lov srn apod.	
169	polní lopatka s pěti nýty		14:8
170	nábojnice (8 × 50 mm R Mannlicher) s číselnou ražbou "18/?/88/GR"	GR – továrna Georga Rotha, Vídeň, Rakousko, 18//88 – vyrobeno v roce 1888	
171	2 ks nábojnice (6,5 × 57 mm Mauser) s číselnou značkou " * PS * 6,5 x 57"	PS – Povážské strojírny, Povážská Bystrica, Československo, 6,5 x 57 – ráže, poválečná munice, používá se na lov srn apod.	
172	Svátost s výjevem "Panna Maria matka ustavičné pomoci". Jedná se o velmi často zobrazovaný motiv kopírující slavnou katolickou ikonu (původem z Byzance) z počátku 15. stol. téhož jména. Ta je od konce 15. stol. uložena v Římě. Na tomto medailonku lze částečně přečíst francouzský nápis "PERPETUE SE...", což je část názvu ikony ve francouzštině. Celý nápis zní "Notre-Dame perpetuel secours", tj. naše paní ustavičné pomoci. Medailonky (svátosti) s tímto motivem jsou velmi oblíbené po celé 19. stol. i v první pol. stol. 20.		
173	kroužek z barevného kovu a náboj s otočenou střelou (7,92 × 57 mm Mauser) s ražbou "auy S* 5 42"	auy – Polte Armaturen und Maschinenfabrik AG Werk Selterhof, Treuenbrietzen, Německo, S* – mosaz, 5 – číslo série, 42 – rok výroby	
174	nábojnice (7,92 × 57 mm Mauser) s číselnou ražbou "19/SB/24/X"	SB - Sallier & Bellot Vlašim, Československo, 19//24/X – vyrobeno v říjnu 1924	
175	madlo a zámek (ve smyslu páčky na přichycení, ne na klíč) z muniční bedny		
176	sovětská minometná mina desetikřídla O-832 ráže 82 mm, s ražbou "58 45 20"		
177	knoflík kropenáč, na zadní straně značka "Z. S. 38"	Z. S.– výrobce, 38 – rok výroby	
178	přezka		
179	náboj (7,62 × 25 mm Tokarev) s číselnou ražbou "T 44"	T – nábojový závod v Tule, 44 – rok výroby	
180	medailonek, svátost - oválný s písmenem "M" a hvězdami po okraji		
181	AI klobouček, AI přichytka a náboj (7,62 × 25 mm Tokarev, nevystřelený) s číselnou ražbou "T 44"	T – nábojový závod v Tule, 44 – rok výroby	
182	nábojnice (7,92 × 57 mm Mauser) s číselnou ražbou "P25 S* 1 40"	P25 – Metallwarenfabrik Treuenbritten GmbH (s.r.o.), Werk Sebaldushof, Treuenbritten, Německo, S* – mosaz, 1 – číslo série, 40 – rok výroby	
183	cvoček z celtý		
184	cvoček z celtý a hřebík		
185	nábojnice (7,92 × 57 mm Mauser) s číselnou ražbou "P379 S* 5 39" a přezka bez trnu	P379 – Metallwarenfabrik Scharfenberg GmbH & Teubert, Breitungen-Werra, Durynsko, Německo, S* – mosaz, 5 – číslo série, 39 – rok výroby	
186	podkování boty a zátka?		
187	3 ks nábojnic (7,62 × 25 mm Tokarev, nevystřelený) s číselnou ražbou dvakrát "T 44" a jednou "3 × 44 XII"	T – nábojový závod v Tule, 44 – rok výroby; 3 – závod č. 3 ve městě Uljanovsk (dříve Simbirsk), Rusko, × – technologická značka, 44 XII – vyrobeno v prosinci 1944	
188	fragment vodícího kroužku dělostřeleckého granátu a náboj (7,62 × 25 mm Tokarev, nevystřelený) s číselnou ražbou "T 44"	T – nábojový závod v Tule, 44 – rok výroby	

14

Obr. 14. Poloha č. 3. Nálezy (popis k jednotlivým nálezům viz tab. 3). Zdroj: Slezské zemské muzeum (dosud neevidováno), foto: Ondřej Klápa, upravil: Jiří Juchelka, 2020.

zaměněn s úvozem této původní komunikace. Současná hrana lesa a rozsah lesního porostu jsou téměř identické se stavem z roku 1954, takže je možné soudit, že i na počátku roku 1945 byla situace totožná (obr. 5).

Výsledky průzkumu detektory kovů

Sledovaná hloubka v rámci detektorového výzkumu se pohybovala do 15 cm a pokrývala svrchní drnovou vrstvu, resp. lesní hrabanku. Každý nalezený artefakt byl označen svým vlastním specifickým znakem, místo nálezu bylo zaměřeno přístrojem GeoMax Zenith35 Pro GSM-UHF-TAG a data byla zpracována v programu Allplan Linear 2020. Výsledkem se stala prostorová mapa jednotlivých nálezů (obr. 6).

Ve všech třech polohách byl prozkoumáván pás široký cca 30 m od hrany nynějšího lesa a současně byl průzkum realizován v rámci viditelných reliéfních antropogenních útvarů spojovaných s aktivitami 2. světové války. Tímto způsobem byl získán soubor předmětů (celkem 188 položek), které lze rozdělit typologicky na dvě provenience, buď příslušné k Rudé armádě, anebo vojákům wehrmachtu.¹⁴ Nalezené artefakty nás informují nejen o válečných událostech, ke kterým v místě došlo ke konci dubna roku 1945, ale i o každodenním životě vojáků skrze skromné nálezy předmětů osobní potřeby, které tak dotvářejí celkový obraz situace.

I. Nálezy z polohy č. 1

Soubor nalezených předmětů čítá 54 položek (tab. 1), z čehož drtivou většinu představují *militaria*. Z německé výzbroje jsou zastoupeny nábojnice 20 × 138 mm B Rheinmetall-Solothurn (obr. 8: 1 až 4), které se používaly v protiletadlových dělech či v dělech bojových vozidel až do konce války. Zastoupen je i náboj do pistole Luger (obr. 8: 5) ráže 9 × 19 mm Parabellum s rokem výroby 1941. Časté jsou rovněž zápalkové šrouby dělostřeleckých granátů (obr. 8: 8) či dna dělostřelecké nábojky do 10,5 cm leFH 18 (leichte Feldhaubitze – lehká polní houfnice) (obr. 8: 6, 7), kterých bylo na jednom místě (tab. 1: 36) nalezeno více než 40 ks. Zastoupeny jsou rovněž puškové náboje ráže 7,92 × 57 mm Mauser (obr. 8: 8), které se používaly během 2. světové války v pěchotních puškách model 98, v kulometech MG 42, ve výsadkářských puškách FG 42 či v poloautomatických puškách G43. Námi nalezený exemplář měl ještě čitelné identifikační znaky (tab. 1: 40). Jednalo se o náboj vyrobený v roce 1937 ve Zbrojovce Brno, a to v závodě v Povážských strojárnách v Povážské Bystrici. Z výstroje vojáků wehrmachtu lze zmínit deformovanou přezku s nápisem „Gott mit uns“ (obr. 9: 1), li-

nikový pásek z vnitřního uchycení přilby (tab. 1: 27), rukojeť německého bodáku Mauser S84/98 (obr. 8: 9) či ventil plynové masky (tab. 1: 45). Součástí uniformy jsou mezi nálezy zastoupeny překvapivě pouze jedním knoflíkem (tab. 1: 39). K dalším osobním věcem můžeme přiřadit fragment vidličky (obr. 9: 2) či zavírací nůž s nápisem „SARAJEVO“ na rukojeti (obr. 9: 3).¹⁵

K militariím Rudé armády řadíme nábojnice ráže 7,62 × 54 mm R (obr. 10: 1, 3 a 6), které se nabýjely do zbraní typu Mosin (např. Mosin vz. 1891/30; Mosin vz. 1938; Mosin vz. 1944), u samonabíjecích pušek (např. SVT-40) nebo kulometů (např. Maxim model 1910; Děgťarjov DP-27; Gorjunov vz. 43 apod.). Nalezeny byly rovněž nábojnice ráže 20 × 99 mm R ShVAK, používané v leteckých kanónech ŠVAK (obr. 10: 2, 4). Soubor obsahuje také ruský ruční granát typu F1 (obr. 10: 5). Překvapivě jsou dvě nalezené nábojnice 50 BMG/12,7 × 99 mm NATO (obr. 10: 7, 8). Jedná se o americkou leteckou municí, která možná souvisí s převzetím velkého množství letadel typu P-39 Airacobras, P-40 Warhawks a především P-47 Thunderbolts¹⁶ Sovětským svazem¹⁷ od západních spojenců na konci 2. světové války.¹⁸

II. Nálezy z polohy č. 2

Soubor zahrnuje celkem 83 položek nalezených předmětů (tab. 2). Militaria připisovaná vojákům wehrmachtu zahrnovala nábojnice ráže 8 × 50 mm R Mannlicher (obr. 11: 1–4). Jedná se o náboj užívaný od roku 1888 pro pušku Mannlicher M 1885, která se běžně užívala ještě v 1. světové válce. Po ní se staly oblíbeným střelivem loveckých či sportovních pušek. Jejich užití ve 2. světové válce je dokladem nedostatku zbraní a munice německé armády. To dokládají i výrobní čísla jednotlivých nábojnic, která uvádějí roky výroby 1888, 1891, 1900, 1901, 1911 apod., některé i s „novějším“ rokem výroby, např. 1944. Nalezeny byly rovněž dvě nábojnice ráže 8 × 58 mm R (obr. 11: 6, 7) s roky výroby 1923, resp. 1924, které byly vyráběny v Dánsku. Náboje se od roku 1889 používaly v dánské, norské a švédské armádě pro pušky Krag-Jørgensen model 1889 a využívány byly později především pro loveckou či sportovní střelbu, i když v Dánsku tvořily součást výzbroje armády až do 50. let 20. století. Posledním typem výzbroje německé armády z této polohy jsou náboje ráže 7,92 × 57 mm Mauser (obr. 11: 9, 10), o kterých jsme se podrobněji zmiňovali v předchozí kapitole.¹⁹ Zajímavým nálezem z polohy 2 je ovšem kovová nábojová bedna pro náboje 7,92 × 57 mm Mauser do těžkého kulometu MG (obr. 11: 8).

K výstroji vojáků wehrmachtu lze přiřadit fragmenty pochvy na bodák Mauser S84/98 (obr. 11: 5). Za součásti uniformy lze považovat knoflíky (obr. 12: 2), tzv. kropačce (tab. 2: 83, 111), z nichž jeden (obr. 12: 1) má na zadní straně značku výrobce „R D“. K osobním věcem můžeme přiřadit také nalezené mince (tab. 2: 62, 129).

Výzbroj Rudé armády zahrnovala nábojnice ráže 12,7 × 108 mm (obr. 13: 1, 8) užívané pro těžké kulomety a velkorážní pušky. Zastoupeny jsou také náboje ráže 7,62 × 25 mm Tokarev (obr. 13: 2, 9), které se používaly v samopalech např. PPŠ-41 „Špagin“ nebo PPS-43 „Sudajev“. Nabýjely se jimi nicméně i samonabíjecí pistole typu Tokarev (TT-30; TT-33). Objevují se ovšem také náboje ráže 7,62 × 54 mm R (obr. 13: 6, 7), které byly nalezeny i při průzkumu polohy č. 1. Také v rámci polohy č. 2 byla identifikována americká letecká nábojnice 50 BMG/12,7 × 99 mm NATO (obr. 13: 31); o těchto nábojnicích je již zmínka v předchozí kapitole. Objevují se i sovětské minometné desetikřídle miny O-832 ráže 82 mm, resp. jejich stabilizátory (obr. 13: 4), či letecké galvanované nábojnice ráže 23 × 152 mm B (obr. 13: 5) určené pro 23mm kanóny Vja-23, nesené letadly Il-2 Šturmovika. Do letecké výzbroje můžeme zahrnout i nábojnice 20 × 99 mm R ŠVAK (obr. 13: 10, 11), o kterých jsme již psali v předchozí kapitole.

K osobním věcem vojáků Rudé armády patří nálezy polévková lžice (obr. 12: 3), která má na rukojeti z přední strany vyrytou pěticípou hvězdu. Na zadní straně rukojeti je zase vyryto azbukou „44r П А“.

Ukázkou narušitelské činnosti osvobozenecské armády v prostoru Jakubčovic a přilehlých

■ Poznámky

14 Nalezeny byly rovněž předměty poválečného charakteru, včetně mincí (viz tabulky 1, 2 a 3).

15 Nůž byl vyroben v továrně F. J. Frenzela ve Velkém Šenově. Produkce těchto nožů zde probíhala v letech 1919–1948. Nález tak může být z doby předválečné, ale i z doby po válce.

16 Hovoří se o převzetí až 200 letadel tohoto typu s kulomety ráže 50. Viz Lend-Lease Soviet P-47 [online]. Dostupné na <https://vvsairwar.com/2016/08/08/first-blog-post/>, vyhledáno 17. 2. 2021.

17 Vyloučit však samozřejmě nelze ani podporu samotných amerických letců.

18 Lend-Lease Soviet P-47 [online]. Dostupné na <https://vvsairwar.com/2016/08/08/first-blog-post/>, vyhledáno 17. 2. 2021.

19 Z období 2. světové války však musíme vynechat nábojnice nacházející se pod položkami č. 127, 133, které byly v Povážských strojárnách vyrobeny až v roce 1949.

lesů jsou nálezy hliníkových pásků (tab. 1 – tab. 2: 55, 65, 85, 97, 102), které sloužily za války k rušení rádiových vln a byly shazovány z letadel. Fungovaly na principu odrazu rádiových vln, říkalo se jim proto dipólové odražeče, a měřily polovinu vlnové délky signálu radaru.²⁰

III. Nálezy z polohy č. 3

V tomto prostoru bylo nalezeno celkem 51 položek (tab. 3), které odpovídají průběhu 2. světové války, včetně předmětů s nejasným chronologickým zařazením. Zmínit musíme především svátostku s vyobrazením Panny Marie (tab. 3: 172) a medailonek s iniciálou „M“ (tab. 3: 180). Oba předměty spíše předcházejí válečným událostem z roku 1945 a mohou mít souvislost s blízkou komunikací. Z poválečného období pocházejí tři v místě nalezené nábojnice ráže 7,92 × 57 mm Mauser, které byly vyráběny v Povážských strojárnách (tab. 3: 167, 168, 171) a určeny byly především pro myslivost.

Soubor druhoválečných předmětů typologicky odpovídá nálezům z předchozích dvou poloh. U německé výzbroje jsou opět zastoupeny náboje ráže 7,92 × 57 mm Mauser (obr. 14: 5), z nichž jedna byla vyrobena v roce 1924 v bývalém Československu, a to ve Vlašimi ve zbrojovce Sallier & Bellot Vlašim (tab. 3: 174), či nábojnice ráže 8 × 50 mm R Mannlicher (obr. 14: 6, 7), u kterých byla opět shledána starší data výroby (1896, 1902, 1911 apod.). K výzbroji můžeme přiřadit i nález části muniční bedny (tab. 3: 175), dále část hliníkového pásku, který pochází z vnitřního uchycení přilby (tab. 3: 162), či dvě polní lopatky s pěti nýty (tab. 3: 163, 169) (obr. 14: 8). K současným uniforem patřil i knoflík kropaňáč se značkou výrobce „Z. S.“ a rokem výroby 1938 (tab. 3: 177), ale také kovová přezka (tab. 3: 178) či podkování boty (tab. 3: 186). Mezi věci osobního charakteru lze zahrnout mechanický ruční holicí strojek (tab. 3: 142).

Součástí sovětské výzbroje byly i zbytky minometných desetikřídých min, resp. jejich stabilizátory (obr. 14: 1), letecké nábojnice ráže 23 × 152 mm B (obr. 14: 2), nábojnice ráže 12,7 × 108 mm pro těžké kulomety a velkorážní pušky (obr. 14: 3) a náboje ráže 7,62 × 25 mm Tokarev (obr. 14: 4).

K událostem bojů na konci války, ovšem bez možnosti určit jednoznačně, zda se jedná o provenienci Rudé armády, či wehrmachtu, musíme přiřadit časté nálezy součástí stanů a celt (tab. 3), které se v rámci polohy č. 3 podařilo najít. V jejich případě se bohužel jedná o špatně dochované a nesnadno určitelné části, které mohly být užívány oběma bojujícími stranami.

Popis a rozbor polních opevňovacích prvků

Z důvodu provádění pouze nedestruktivního výzkumu je interpretace některých objektů obtížná, a to vzhledem k neznámé původní hloubce polních opevňovacích prvků. Mnohdy není kvůli výraznému zanesení objektů vlivem eroze či antropogenních činitelů jasné půdorysné rozložení či orientace hlavních os. Především u menších okopů je velmi nesnadné rozlišit, zda sloužil pro stojícího, ležícího či klečícího střelce, či jej využíval pouze jeden nebo i více střelců současně,²¹ proto byly tyto objekty souborně označovány jako okopy pro střelce (OPS). Při terminologickém označování objektů bylo využito vojenských ženijních příruček či relevantních článků zabývajících se daným typem polních objektů²² a při pojmenovávání jednotlivých skupin polních objektů jsme použili české výrazy vycházející z československých, resp. českých příruček.²³ Při interpretaci polních opevňovacích prvků byly nápomocny rovněž analogie ze zahraničních zdrojů.²⁴

Jednotlivé terénní antropogenní aktivity byly přesně polohově a výškově zaměřeny přístrojem GeoMAX Zenith35 Pro GSM-UHF-TAG a naměřená data byla následně zpracována v programu Allplan Linear 2020. Výsledkem je mapový podklad předkládající prostorové souvislosti a vztah jednotlivých antropogenních terénních reliktů jednak k sobě navzájem (obr. 7), ale stejně tak i k jednotlivým nálezům pocházejícím z průzkumu detektory kovů (obr. 6).

U polohy č. 1 (obr. 7: 1) je na hraně lesa patrný příkop, který kopíruje průběh současného zalesnění. Více je patrný v severní části zkoumaného sektoru. Jižněji je naznačena více jeho „vnitřní“ hrana. Za ním jsou rozmístěny jednotlivé okopy pro střelce. Identifikováno jich bylo celkem 15. Les je tvořen převážně mladými stromy, takže je dosti pravděpodobné, že většina polních opevňovacích prvků byla zničena během těžby a jiných lesních prací (rekultivace). Pokud se u okopů pro střelce podařilo alespoň přibližně určit orientaci delší osy, zdá se, že jsou natočeny směrem k severozápadu, tedy k obci Bohučovice. Od ní totiž vede k Jakubčovicím nejsnadnější trasa a německá strana tímto směrem předpokládala i postup osvobozeneců vojsk.

Přibližně třicet antropogenních reliktů, které můžeme označit názvem okopy pro střelce, bylo identifikováno v rámci polohy č. 2 (obr. 7: 2). Vzhledem k jejich značnému zanesení v důsledku eroze a lesních prací (opět i zde je výrazně mladý les) nelze přesně určit jejich orientaci. Zdá se však, že svou delší osou sledují průběh silnice ke křižovatce na Chvalčkovice a Raduň, nebo výhled do údolí směrem k Bohučovicím. Nejjižnější objekt snad můžeme de-

finovat díky jeho větším proporcím oproti ostatním jako velký dřevohlinitý kryt s možností zastřešení. Po jeho obvodu se totiž nachází dřevěný sloupek, který se u tohoto typu objektů vyskytuje.²⁵ Zákop je velice zřetelně dochován v severní části, která je umístěna v lese. V jižní části není dnes patrný již vůbec. Při leteckém průzkumu však byl na hraně lesa, prostřednictvím tzv. sněžného efektu²⁶ pravděpo-

■ Poznámky

20 Prvním člověkem, který je rozřežával na proužky, je údajně fyzikla velšského původu Joan Curranová – viz v práci Dan Hampton – Hunter Killers, *Neobyčejné příběhy pilotů, kteří prošli těmi nejnebezpečnějšími misemi války ve Vietnamu*, Praha 2016, s. 117. K dipólovým odražečům také viz Petr Vobecký – Jiří Koleč, *Radiotechnické vojsko. K 50. výročí vzniku*, Praha 2000. Dostupné také online: <https://www.army.cz/scripts/detail.php?id=1072>, vyhledáno 17. 2. 2021.

21 Srov. Jiří Zubalík – Balázs Komoróczy – Miroslav Lukáš et. al., Předběžná interpretace objektů polního opevnění německého wehrmachtu u Pasohlávek (okr. Brno-venkov), *Archaeologia historica* XLII, 2017, č. 1, s. 319–333, cit. s. 323.

22 Ibidem, s. 323.

23 Např. Ministerstvo národní obrany, G-V-2, *Opevňování, Práce běžné, služební knihy branné moci*, Praha 1938. Dostupné online: http://polni-opevneni.websnadno.cz/g-v-2_part_1.pdf, vyhledáno 15. 2. 2021.

24 Např. Wolfgang Fleischer, *Das letzte Jahr des deutschen Heeres 1944–1945*, Podzun-Pallas 1997. – Fritz Jürgens, Eine Granatwerferstellung der SS auf dem Metzberg bei Borgentreich (Kr. Höxter), *Mitteilungen der Deutschen Gesellschaft für Archäologie des Mittelalters und der Neuzeit* XXVIII, 2015, s. 195–200. – Johannes Müller-Kissing, Durch diese hohle Gasse muss er kommen. Deutsche und amerikanische Feldbefestigungen von 1945 bei Detmold-Berlebeck am Teutoburger Wald, *Mitteilungen der Deutschen Gesellschaft für Archäologie des Mittelalters und der Neuzeit* XXVIII, 2015, s. 187–194. – Manuel Zeiler, Archäologie des Zweiten Weltkriegs am Siegerlandflughafen bei Burbach, *Sieger Beiträge* XXII (2017–2018), 2018, s. 205–237.

25 Srov. Jiří Juchelka, Second phase of non-destructive archaeological survey of field fortification in the neighbourhood of the Smolov Artillery Fort, in: Pavel Drnovský – Petr Hejhal et al., *Archaeology of Conflicts*, Hradec Králové 2020, s. 171–194. – Jiří Juchelka – Marek Piętoń, Archeologické mapování lokalit 2. světové války v okrese Opava na příkladu tvrze Smolkov: užití nedestruktivních archeologických metod při výzkumu polních opevňovacích prvků, *Studia archaeologica Brunensia* XXIV, 2019, č. 1, s. 113–140, cit. s. 119.

26 K principu viz Kuna et al. (pozn. 5), s. 82–83.

dobně zachycen jeho původní průběh (obr. 15). Stejným způsobem bylo identifikováno i několik okopů pro střelce.

U polohy č. 3 nejsou v terénu patrné žádné okopy pro střelce, přestože je zde les oproti dvěma předchozím výrazně starší. To může naznačovat i jejich původní absenci. Zachován je zde však systém několika zákopů (určitě minimálně dvou), které jsou souběžné se současnou silnicí (obr. 7: 3). Je ovšem nutné přiznat, že i zde je terén narušen lesnickou činností, takže původní drobnější relikty mohou být dnes již na povrchu nezřetelné.

Závěrečné shrnutí a návrh ochrany památek 2. světové války v krajině

Průzkum v lesích v okolí příměstské části Hradce nad Moravicí v Jakubčovicích a blízkém okolí přinesl důležité doklady o událostech, ke kterým v tomto prostoru došlo v jarních měsících roku 1945. Místo a okolí bylo vybráno jako strategicky vhodný obranný bod, jenž se opíral o severní svahy Vítkovské vrchoviny, využil lesů a systému terénních opevňovacích prvků. Ty zde příslušníci německé obrany v pásu od Hrabyně až po Vítkov vybudovali pravděpodobně ještě před dobytím Opavy. Snahou bylo zastavit postup Rudé armády, jmenovitě 60. armády generálplukovníka P. A. Kuročkina na jih k Fulneku a Břlovci.

V prostoru katastru Jakubčovic byly pro potřeby našeho výzkumu vybrány tři samostatné polohy, na kterých byly při identifikaci antropogenních terénních reliktních aplikovány nedestruktivní archeologické metody. Cílem bylo zaměřit všechny vizuálně patrné okopy či zákopy, prostor prohledat prostřednictvím průzkumu detektorů kovů a jednotlivá místa nálezů zanechat do plánu prostorových souvislostí. Na podkladě takto získaných dat vyhodnotit míru poškození jednotlivých movitých a nemovitých situací spojitelných s 2. světovou válkou a navrhnout způsob jejich ochrany.

Druhou rovinu takto získaných informací v rámci nedestruktivního výzkumu představuje materiál, který posloužil k rekonstrukci událostí v dubnových dnech roku 1945. Výpověď archeologických pramenů je v tomto bodě klíčová a přináší komplexní informace o použité výzbroji na obou stranách konfliktu. S velkou dávkou jistoty lze říci, že německá armáda vybudovala v místě obranné terénní prvky s předstihem, ještě před dobytím Opavy, určité tedy dříve než 20. dubna. Soustavu polních opevňovacích prvků tvořil představený zákop, či více zákopů v případě polohy 3, který z týlu kryl systém okopů pro střelce. Prvky byly natočeny směrem k severozápadu, odkud se předpokládal postup Sovětské armády. Na temeni

vrchoviny, v prostoru polohy č. 1, byly umístěny německé lehké houfnice ráže 10,5 cm. Přesný počet není znám, jejich přítomnost však dosvědčují nálezy většího množství²⁷ spodních částí nábojnic dané ráže (obr. 8: 6, 7). Na podkladě nálezů zbytků dělostřeleckých granátů můžeme usuzovat, že v místě stály i dělostřelecké kanóny. Lze předpokládat i použití protiletadlových děl či děl na bojových vozidlech, a to na podkladě nálezů nábojnic ráže 20 × 138 mm B Rheinmetall-Solothurn (obr. 8: 1 až 4), které byly rovněž umístěny v rámci polohy č. 1. Výzbroj pěchoty německé armády nebyla v této fázi války na podkladě nálezů munice nikterak valná. Objevují se puškové náboje ráže 7,92 × 57 mm Mauser, které se používaly během 2. světové války v pěchotních puškách model 98, v kulometech MG 42, ve výsadkářských puškách FG 42 či v poloautomatických puškách G 43. Zarážející je ale především velký počet nábojů pro pušku Mannlicher M 1885, která se běžně užívala především v 1. světové válce. Dokladem o tom, že na konci války již neměla německá armáda dostatek munice, jsou i výrobní roky nábojů do těchto pušek, kdy převládají nábojnice s rokem výroby starším než 1900. Zastoupen je i náboj do pistole Luger či použití dánských pušek Krag-Jørgensen model 1889.

Oproti tomu sovětská Rudá armáda disponovala velice silným arzenálem. Na prostor německých pozic byl nejdříve proveden vzdušný útok, ke kterému došlo 25. dubna (nálezy nábojnic ráže 20 × 99 mm R ShVAK, používané v leteckých kanónech ŠVAK, či nábojnice ráže 23 × 152 mm B určené pro 23mm kanóny Vja-23, nesené letadly Il-2 Šturmovika). Při něm lze počítat i s užitím amerických strojů P-47 Thunderbolts, což dosvědčují nalezené nábojnice 50 BMG/ 12,7 × 99 mm NATO. Systém okopů, především v nižších polohách, byl ostřelován pomocí minometek (nálezy křidélek z O-832 ráže 82 mm) či těžkých kulometů a velkorážních pušek (nábojnice ráže 12,7 × 108 mm). Pozemní útok byl veden prostřednictvím samonabíjecích pušek (např. SVT-40) nebo kulometů (např. Maxim model 1910; Děgťarjov DP-27; Gorjunov vz. 43 apod.), což dosvědčují nálezy nábojnic ráže 7,62 × 54 mm R, které se používaly u zbraní typu Mosin (např. Mosin vz. 1891/30; Mosin vz. 1938; Mosin vz. 1944). Zastoupeny jsou ovšem také náboje ráže 7,62 × 25 mm Tokarev, které se používaly v samopalech (např. PPŠ-41 „Špagin“ nebo PPS-43 „Sudajev“) či v samonabíjecích pistolích typu Tokarev (TT-30, TT-33).

Při terénní nedestruktivní prospekci bylo shledáno, že mnoho antropogenních reliktních již zaneseno vlivem eroze či zničeno v důsled-

ku činnosti člověka. Především těžba dřeva výrazně narušuje a poškozuje drobnější situace, jako jsou okopy pro střelce. Degradace se však nevyhýbá ani zákopům, které jsou v důsledku vnějších vlivů postupně zanášeny. Jejich ochrana je tak možná na bázi dokumentace současného stavu a jejich co nejlepšího zaměření. Vzhledem k vzrůstající těžbě v důsledku kůrovcové kalamity, kdy je při pracích užitá těžká mechanizace, by však bylo vhodné urychleně tyto relikty identifikovat, případně i přistoupit k prozkoumání pomocí destruktivních metod.²⁸ Bohužel se tak v současné době neděje²⁹ a do budoucna jsme tím pádem ochuzeni o značnou část archeologických pramenů a ztrácíme potenciál informací pro další studium otázek 2. světové války.

Na příkladu těchto situací je jasně prokázáno, že památky daného charakteru si zasluhují daleko větší péči, než jim byla doposud dopřávána. Nejedná se pouze o ochranu jednotlivých nemovitých reliktních z období 2. světové války. Chráněny by měly být celé struktury území, které spolu souvisejí.³⁰ Prvním krokem je jejich mapování. K jejich efektivní primární identifikaci jsou vhodné právě nedestruktivní archeologické metody, které jsou schopny výrazně rozšířit datovou základnu, a to nejen pro potřeby

■ Poznámky

²⁷ U položky č. 36 v tab. 1 jich bylo kolem 40 ks.

²⁸ Opora je v zákoně 20/1987 Sb., o státní památkové péči, kdy se tato činnost dá považovat za narušení území s archeologickými nálezy a nutný by zde měl být záchranný archeologický výzkum, a to nejen situací spojitelných s 2. světovou válkou.

²⁹ Důvodem jsou především nejasnosti v legislativní rovině (tj. co se má a nemá chránit, co je a není památka, co je a není archeologický nálezy, jak staré nálezy získané náhodně je třeba ohlašovat apod.), dále v nevyváženosti určitých prioritách, kdy vlastníci lesů prakticky ani netuší, že svou činností, např. těžbou kůrovcem napadených stromů, mohou památky tohoto charakteru ničit. Chyba je pak částečně i na straně státní správy, která by měla v těchto případech více apelovat na jednotlivé zúčastněné strany a vydávat před těžbou závazná stanoviska, která by jednoznačně určila, jak v těchto případech postupovat.

³⁰ Ochranu by si zasluhovaly i kompletní součásti příhraničních pevnostních systémů, a nikoliv jen vybrané prvky, což se dnes bohužel neděje. Srov. Jiří Juchelka, Dokumentace demolované kabelové komory KK4/OP/B v Opavě-Kateřinkách, *Časopis Slezského zemského muzea* LXIX, série B, 2020, č. 3, s. 264–269.

15

Obr. 15. Poloha č. 2. Sněhové příznaky zachycené dronem DJI PHANTOM 4 PRO+ na hraně lesa mohou znamenat přítomnost zákopu. Sněhové pásy na louce ukazují průběh současné polní cesty. Sněhové body v lese indikují místa okopů pro střelce. Foto: Jiří Juchelka (Slezské zemské muzeum), 2020.

oboru samotného, ale také pro otázky historických interpretací. Jedná se především o dálkový průzkum, který byl na našem území pro památkové účely aplikován již v roce 1935 a má zde dlouholetou tradici.³¹ Jako součást památkové péče lze rovněž využít i geofyzikální průzkum, který umožňuje celoplošné preventivní sledování stavu situací přímo v jejich původním prostředí bez nutnosti užití destruktivních metod.³² Představili jsme si rovněž i formu archeologického průzkumu v podobě povrchových sběrů, který vedle vyhledávání komponent lze aplikovat na jejich památkovou ochranu.³³ Souhrn výsledků všech těchto metod lze využít velmi efektivně ve sféře památkové péče.

V případě ochrany movitých nálezů se řešený problém stává daleko složitějším. Artefakty jsou ničeny jednak v důsledku těžby dřeva spojené s pohybem těžké techniky, ale daleko více jsou ohroženy vlivem nelegálních detektorářských činností,³⁴ i v prostoru mimo lesy. Dalo by se říci, že nelegální používání detektorů kovů je jedním z nejvýraznějších problémů současné archeologické památkové péče na území České republiky.³⁵ Nekontrolovatelná činnost těchto „hledáčů pokladů“ poškozují výpovědní potenciál daných míst, ochuzuje nás o velkou část artefaktuální složky a zabráňuje v budoucnu sledovat danou problematiku komplexně. Pokud nedojde ke změně naší legislativy a detektory kovů nebudou v rukou amatérů zakázány, je jediným spolehlivým způsobem ochrany movitých nálezů kovové povahy preventivní detektorový výzkum ohrožených lokalit pod vedením archeologa a za dodržení jasných pravidel.³⁶

Movité a nemovité památky 2. světové války jsou součástí historického povědomí, dokládají konkrétní historický vývoj a jsou tedy nositeli historických hodnot. Jejich ochrana se v rámci výše diskutovaného ohrožení stává nanejvýš aktuálním úkolem. Je-li cílem památkové péče zabránit ztrátám a ničení kulturního dědictví, je namístě tuto situaci na systémové úrovni řešit. Lze říci, že v klimatu obecné lhostejnosti širšího pléna veřejnosti, ale i dalších složek naší společnosti³⁷ k ochraně archeologizovaných památek z období 2. světové války stále zůstává jednou z nejdůležitějších možností jejich aktivní ochrany cílený výzkum a vyhledávání v krajině profesionálními archeology. Tato činnost je spojena s dokumentací a zaměřením polohy nálezů, případně si vynucuje provedení záchranného archeologického výzkumu. To vše v rámci naší platné „archeologické“ legislativy³⁸ a při dodržování i jiných souvisejících právních norem.³⁹

Dalším krokem je na podkladě předchozího terénního mapování vytvořit škálu ohrožení lokalit daného typu. Chápeme, že nelze hájit vše bezesbýtku, ovšem určité lokality je nutno chápat jako významná místa paměti, jež by měla být adekvátně „střežena“ a mělo by být zabráněno jejich dalšímu devastování. Za taková ideální místa lze považovat ty nejcennější lokality, které v sobě pořád ještě skrývají velkou část historického hmotného povědomí o bojích a událostech 2. světové války, a je nutné usilovat o jejich prohlášení za památkově chráněná území. Do budoucna by mělo být na těchto místech zabráněno jakémukoliv nelegálnímu detektorovému výzkumu, území by mělo zůstat zakonzervované, památky případně chráněny před devastací erozí či vlivem jiných přírodních či antropogenních činitelů.

Předložený článek vznikl za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Slezské zemské muzeum (DKRVO, MK000100595).

PhDr. JIŘÍ JUCHELKA, Ph.D.
juchelka@szm.cz
Slezské zemské muzeum

Mgr. ONDŘEJ KLÁPA
klapa@szm.cz
Slezské zemské muzeum

■ Poznámky

31 Viz Kuna et al. (pozn. 5), s. 59.

32 Ibidem, s. 130.

33 Ibidem, s. 306. – Ryszard Mazurowski, *Metodyka archeologicznych badań powierzchniowych*, Warszawa-Poznań 1980.

34 Také na nálezy z 2. světové války je pohlíženo v rámci naší doposud platné legislativy (zákon 20/1987 Sb.) jako na každý jiný archeologický nález se všemi s tím spojenými právními důsledky.

35 Srov. Kuna et al. (pozn. 5), s. 191.

36 Ibidem, s. 192.

37 Např. Policie ČR, vlastníci lesů a pozemků, zemědělci apod.

38 Myšlen je tím zákon 20/1987 Sb., o státní památkové péči.

39 V případě nálezů válečných hrobů např. zákon č. 122/2004 Sb., o válečných hrobech a pietních místech, či zákon č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví apod.